

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Tereza Vacurová

Severní Terasa: moderní idea a
dnešní realita

Bakalářská práce

vedoucí práce:
Mgr. et Mgr. Markéta Zandlová, Ph. D.

Praha 2023

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval/a samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 23.6.2023

Tereza Vacurová

Poděkování

Děkuji především mé vedoucí práce Mgr. Markétě Zandlové, Ph. D za ochotu pomoci mi ve všech fázích tvorby této práce, za její trpělivost a všechnen čas, který mi v rámci konzultací, e-mailové komunikace a návrhů úprav práce poskytla.

Dále děkuji své rodině, především mé matce, která si na mě udělala čas a nabídla mi pomoc vždy, když jsem to potřebovala.

Naposledně děkuji mým spolubydlícím, bez kterých bych nebyla nejen v mém akademickém životě tam, kde jsem teď.

Abstrakt

Tématem bakalářské práce je výzkum ideologického záměru konstrukce veřejného prostoru sídliště Severní Terasa a toho, jak je tento prostor produkován a zažíván v současnosti. Výzkumný problém bakalářské práce je rozdělen na dvě části. První část je reflexe toho, s jakým ideologickým záměrem byl veřejný prostor konstruován a jak byl zažíván po dostavbě sídliště. V druhé části se výzkum soustředí na to, jak je tento prostor produkován v současnosti. Teoreticky práce navazuje na Lefebvrovu teorii o prostoru a na popis města za socialismu Musila. Součástí teoretické části práce je také současný shrnující pohled na sídliště zprostředkovaný knihou Paneláci. Výzkum je kvalitativní se zaměřením především na tři strategie sběru dat. Těmi jsou rozhovory s aktéry sídliště, pozorování prostoru sídliště a analýza literatury z doby plánování a výstavby sídliště. V práci analyzují knihu vzpomínek architekta Severní Terasy a dobovou literaturu, kterou jsou článek z časopisu Architektura ČSR a články z regionálního deníku Průboj. Ideologický záměr sleduje textová analýza vyjmenované literatury, polostrukturované rozhovory budou zdrojem vzpomínek na zkušenost na sídlišti a zajišťují také současnou produkci prostoru na sídlišti. Dnešní interakce s prostorem zprostředkovává také pozorování veřejného prostoru Severní Terasy.

Klíčová slova

sociokulturní antropologie, prostor, veřejný prostor, sídliště, panelové domy, Ústí nad Labem, Severní Terasa, prostorová triáda, Lefebvre, moderní ideologie, socialismus, (re)produkce prostoru, architektura, město, urbanismus, park

Obsah

Úvod.....	8
Teoretická část	9
Lefebvrova teorie sociální produkce prostoru	9
Lehečkova aplikace prostorové triády na prostor sídliště.....	11
Musil a socialistické město	11
Husákovo 3+1	16
Sídliště Severní Terasa v projektu Paneláci.....	16
Téma a terén.....	17
Výzkumný problém a výzkumné otázky	17
Metodologie	18
Etika výzkumu a vlastní pozice ve výzkumu.....	21
Praktická část (výzkum).....	22
Příběh sídliště: analýza vzpomínek architekta.....	23
Dobová literatura a její analýza	28
Deník Průboj – vybrané články	30
Pozornost investiční stavbě (10.-11.7.1971).....	33
Rozhovory a jejich analýza –minulé a dnešní sídliště očima jeho aktérů	33
Nezastavěný veřejný prostor.....	34
Park	38
Občanská vybavenost	40
Pozorování Severní Terasy	47
Závěr	53
Literatura.....	53
Přílohy:.....	55
Informovaný souhlas o poskytnutí rozhovoru pro účely bakalářské práce	55

Úvod

Předkládaná bakalářská práce pojednává o antropologickém výzkumu veřejného prostoru sídliště Severní Terasa v Ústí nad Labem. Jejím cílem je porozumět zprostředkováním a analýzou dat tomu, jaký byl záměr při návrhu a výstavbě sídliště, jak tento záměr ovlivňovala ideologie socialismu, a také jak je veřejný prostor sídliště zažíván dnes, více než tři desetiletí po sametové revoluci a změně politického režimu.

Sběr dat je ve výzkumu trojí, je v něm zahrnuta kniha vzpomínek architekta (Krejčí, 2013) a dobová literatura o sídlišti (Architektura ČSR, 1982 a Průboj, 1962-1972), rozhovory s aktéry a pozorování veřejného prostoru Severní Terasy.

Bakalářská práce je rozdělena do teoretické a praktické části. Teoretická část pojednává o teorii prostoru jako společensky produkováném (Lefebvre, 1991) a teoreticky tak ukotvuje práci. Dále se práce zabývá otázkou projevu ideologie tehdejšího režimu ve výstavbě sídlišť. K tomu využívá literaturu pojednávající o socialistickém městě a dobové ideologii (Musil, 2001, Musil 2002 a Hubatová-Vacková L. a kol., 2007) a také literaturu týkající se konkrétně sídliště Severní Terasa (Skřivánková a kol., 2016). Neposledně je v teoretické části uveden antropologický výzkum Panelstories (Lehečka, 2021) který pojednává o podobné problematice a jehož závěry aplikuji na vlastní výzkum.

Praktická část bakalářské práce je vlastním výzkumem provedeným v prostoru sídliště Severní Terasa. Pomocí uvedené teorie se ptá na způsob užívání veřejného prostoru sídliště v době socialismu a dnes. Výzkum proběhl pomocí sběru výše zmíněných dat a jejich analýzy.

Bakalářskou práci na toto téma jsem si zvolila z důvodu zájmu o antropologii prostoru a zájmu o prostor sídlišť. Část svého života jsem na Severní Terasě bydlela a prostor i konkrétně tohoto sídliště mě v rámci každodenních setkání zaujal a měla jsem potřebu mu porozumět. Jelikož se již několik let zajímám o architekturu a městský prostor, chtěla jsem se jim věnovat i v procesu psaní mé bakalářské práce.

Teoretická část

Má bakalářská práce je na poli sociokulturní antropologie zasazena do odvětví antropologie prostoru.

Při tvorbě své bakalářské práce jsem čerpala informace z Lefebvroy knihy *The Production of Space* (1991), z literatury Jiřího Musila kapitola *Urbanizace českých zemí a socialismus* z knihy *Zrod velkoměsta* (2002) a *Vývoj a plánování měst ve střední Evropě v období komunistických režimů* (*Sociologický časopis*, 2001). Dále jsem použila disertační práci Michala Lehečky *Panelstories: etnografie (re)produkce prostoru panelového sídliště Černý Most* (2021). Teoretickou literaturou pro mě byla i kniha projektu *Paneláci* (Skřivánková a kol., 2016), do kterého bylo sídliště Severní Terasa zahrnuto, a kniha *Husákovo 3+1* (Hubatová-Vacková L. a kol., 2007).

Lefebvrova teorie sociální produkce prostoru

Teoretickou základnou pro mou práci bude teorie o prostoru Henriho Lefebvra (Lefebvre, 1991).

Lefebvre celou svou tezi zakládá na tom, že prostor je sociální produkt. (Lefebvre, 1991, 31) Mezi jeho další teze patří, že neexistuje jen jeden prostor, ale že jsme konfrontováni s množstvím prostorů, každý z nich se vrší na další nebo je uzavřen v dalším (Lefebvre, 1991, s. 8).

Zaměřuje se na tři aspekty prostoru – fyzický, mentální a sociální. Fyzický zahrnuje přírodu nebo kosmos, mentální pak logiku a formální pojmy. Řeší konvergenci toho, co nazývá logicko-epistemologickým prostorem, sociálním prostorem a prostorem imaginace. Také říká, že každý prostor dle něj je definován tím, kdo se na něj specializuje; prostorem v rámci bydlení se zabývají architekti, prostor města řeší urbanisté, prostor jako území vidí lidé z územního plánování (Lefebvre, 1991, s. 12). Zmiňuje, že tvorba jednotné teorie nevyklučuje konflikty v jejím rámci. Podle Lefebvra prostor není reálný, neexistuje bez energie, která je v něm uložena (Lefebvre, 1991, s. 13). Zde můžeme vidět, že Lefebvre tedy sociální prostor vnímá jako sociální produkt a také ho bere jako plný nějaké energie, to znamená v nějakém smyslu aktivní.

Dalšími typologiemi prostoru, které promýšlí, jsou abstraktní prostor a absolutní prostor. Abstraktní prostory jsou netělesné fragmentující prostory tvořené technologií,

penězi, symboly, jsou manipulované autoritami a objevují se výrazně hlavně v kapitalismu. Absolutní prostor je v Lefebvrově práci popsán různě a často se jednotlivé popisy vzájemně neshodují. Jedná se o místa fyzického prostoru, která dostala určitou charakteristiku na základě jejich jedinečnosti, důležitosti nějakou společenskou skupinou. (Lefebvre, 1991, s. 48-51).

K pojmu prostor Lefebvre dále říká, že prostor zahrnuje věci, které byly vytvořeny, a je výsledkem činností, které se odvíjejí v čase. Zpřesňuje, že každé dílo a každý výrobek zaujímá prostor a obíhá v něm. Sociální prostor není definován pouze tímto, ale obsahuje také velkou rozmanitost předmětů i vztahů. Je také obtížné rozlišovat mezi přírodním a společenským prostorem. Existuje však mnoho sociálních prostorů, které se vzájemně prolínají (Lefebvre, 1991, s. 83-88).

Pro mou bakalářskou práci je centrální Lefebvrova myšlenka prostoru jako sociálně produkovaného a reprodukováného (Lefebvre, 1991, s. 337). Dalším ústředním momentem jeho v jeho teorii pro mou bakalářskou práci jeho prostorová triáda.

Lefebvre totiž koncipuje sociální prostor do prostorové triády. Obsahem triády jsou prostorové praktiky, reprezentace prostoru a prostory reprezentací;

- 1) **Prostorové praktiky** zahrnují produkci a reprodukci prostoru a konkrétní materializovaný prostor a prostorové soubory charakteristické pro každou společenskou formaci. Ztělesňuje úzkou vazbu mezi každodenní realitou člověka a městskou realitou (cestami a sítěmi, které spojují místa práce, soukromého života a volného času) v rámci vnímaného prostoru. Je zde zahrnuta každodenní rutina, zkušenosti a chování.
- 2) **Reprezentace prostoru**, prostor vědců, plánovačů, urbanistů a sociálních inženýrů, všichni identifikují to, co je žito, vnímáno, koncipováno. Toto je dominantní prostor v každé společnosti. Reprezentace prostoru se vztahují k výrobním vztahům a k řádu udávajícímu tyto vztahy. Jednoduše vzato, jsou to koncepce těch, kteří mají moc prostor ovládat.
- 3) **Prostory reprezentací** jsou prostory přímo prožívané jejich obyvateli či uživateli. Projevuje se skrze systémy neverbálních symbolů a znaků, obrazů, emocí. Prostory reprezentací jsou prostory žité a prožívané lidmi, kteří tento prostor užívají, jsou subjektivní a patří jedinci. (Lefebvre, 1991, s. 33, 38, 39).

Lehečkova aplikace prostorové triády na prostor sídliště

Jako pomoc při použití teorie Lefebvra na Severní Terasě jsem nahlédla do disertační práce Michala Lehečky *Panelstories: etnografie (re)produkce prostoru panelového sídliště Černý Most* (2021), která aplikuje teorii o sociálně produkovaném a reprodukovaném prostoru do terénu sídliště Černý most (Lehečka, 2021).

Tato práce mi pomohla s uchopením teorie tak, abych mohla prostor sídliště poznat a analyzovat co nejlépe. *Panelstories* (Lehečka, 2021) také poskytuje spoustu zajímavých a relevantních zjištění. Sídliště například charakterizuje jako prostor s „extrémním pohrobkem socialistického zřízení: mají zatím pouze krátkou historii, během níž se jich už část společnosti stačila na nějakou dobu deklaratorně zříct. Kvůli této narušené pověsti musela velkou část své původní povahy obětovat transformačním procesům po roce 1989.“ (Lehečka, 2021, s.141). Z jeho výzkumu vyplývá, jak obyvatelé skrze optiku Lefebvra (1991) interagují a jak si nárokují prostor sídliště; „Osobní motivace, mocenské vazby, sympatie i antipatie a další přidružené jevy, tedy (ne)souladné (re)produkce, které jsou v konkrétních chvílích důležité, jsou součástí teritoriální sítě, kterou aktéři nemohou zcela ovládat a kterou si proto i různě vykládají skrze samotný prostor.“ (Lehečka, 2021, s.141).

Lehečka také uvádí, že po revoluci v roce 1989 v rámci žití v prostoru sídlišť stále nacházíme „patrná rezidua kolektivistických a modernistických idejí.“ (Lehečka, 2021, s.143).

Musil a socialistické město

Další literaturou, která tvoří teoretický podklad k mé bakalářské práci je popis socialistického města od Jiřího Musila z jeho kapitoly *Urbanizace českých zemí a socialismus v knize Zrod velkoměsta* (2002).

Musil v této kapitole uvádí, že v 70. letech v Československu rostlo městské obyvatelstvo právě tím, že se zásadně rozšířila stavba bytů ve městě (Musil, 2002, s. 238).. Také říká, že na našem území za socialismu vznikala nedostatečná urbanizace, což popisuje stav, kdy bytová výstavba neroste stejně rychle jako počet pracovních pozic (Musil, 2002, s. 258).

Autor staví kapitolu na základě toho, že celá ideologie architektury byla za socialismu odlišná než za systému kapitalistického (Musil, 2002, s. 251-252).

„Po potlačení nebo úplném vyloučení trhu jako mechanismu, který rozhodujícím způsobem určoval rozmíst'ování investic – a tím do značné míry i rozvoj měst – , musel být tento nástroj nahrazen jiným. Klíčovou roli v socialistických ekonomikách hrálo centrální národohospodářské plánování. Ve standardních příručkách se toto plánování definovalo jako „vědomé usměrňování rozvoje národního hospodářství jako celku podle centrem (státem) předem stanovených cílů.“ (Musil, 2002, s. 259).

„... obnovení tržního hospodářství, zavádění demokratické decentralizace a celá řada dalších změn spojených s transformací české společnosti po roce 1989 znovu mění urbanizační procesy.“ (Musil, 2002, s. 252).

Autor také poukazuje na to, že procesy rozhodování o městech nebyly za socialismu přístupné celé společnosti: „Dopady různých politických rozhodnutí týkajících se koncepcí „plánovitě a řízené urbanizace“, ale také rozhodnutí o rozmíst'ování investic byly pro běžného občana neprůhledné a jevily se mu jako nedůležité.“ (Musil, 2002, s. 252).

Stát ovlivňoval města takzvanou řízenou urbanizací (Musil, 2002, s. 257).

„Jedním z jevů, jimiž poznamenal socialismus naše města, byla hromadná a soustředěná výstavba bytů formou velkých obytných souborů, jimž se postupně začalo říkat „sídliště“.“ (Musil, 2002, s. 274). Mezi příčiny patřila například „velká bytová nouze po válce, spojená se silicím názorem, že nedostatek bytů lze vyřešit rychle jen tehdy, převezme-li finanční, organizační a zčásti technickou zodpovědnost za hromadnou výstavbu veřejný sektor – ať už stát, města, různé druhy asociací nebo družstva se silnou podporou státu. Tyto byty se neměly pouze stavět rychle, měly být i finančně dostupné širokým vrstvám (Musil, 2002, s. 274).

Další příčinou „byla aplikace a realizace konceptů, které vypracovaly různé školy moderní architektury a urbanismu v meziválečném období. V poválečné situaci, kdy bylo nutno rychle a ve velkém rozsahu postavit miliony nových bytů, měly větší naději na uplatnění než v situacích menšího nedostatku bytů.“ (Musil, 2002, s. 274).

Sídliště byla také součástí „sociálně motivované ideji kvalitního bydlení pro všechny vrstvy obyvatelstva, ale zejména pro ty, kdo se nemohli dostat k slušnému bydlení na běžném trhu s byty.“ (Musil, 2002, s. 274).

„V socialistických zemích, zejména u nás, v Polsku a Maďarsku, byla výstavba velkých obytných souborů sídlišť produktem čtyř vzájemně propojených a vzájemně se ovlivňujících koncepcí: na prvním místě socialistické bytové a městské politiky, na druhém

aplikace a specifické interpretace koncepcí moderní architektury a urbanismu a na třetím místě souboru myšlenek označovaného jako zásady socialistické kultury. Velice důležitým a postupně stále silnějším faktorem vedoucím ke vzniku našich velkých sídlišť byl vývoj stavebních technologií.“ (Musil, 2002, s. 275, 276). V padesátých letech se navíc v Československu rozvinula bytová krize, kterou stát musel nějakým způsobem řešit – společnost si totiž tohoto faktu byla vědoma (Musil, 2002, s. 277).

V toto období se také zcela převrátilo ideologické vnímání bydlení v socialismu. (Musil, 2002, s. 278). „Bydlení přestalo být nedůležitou složkou životní úrovně a v celém sovětském bloku nastal posun, který znamenal přijetí jakési mírné formy konzumní společnosti. Spotřeba domácností, výstavba a vybavování bytů se začaly chápat jako důležité složky socialistické ekonomiky. Od této doby se datuje úsilí mnoha zemí bývalého sovětského bloku zvýšit rozsah bytové výstavby.“ (Musil, 2002, s. 278).

„sedmdesátá léta a začátek let osmdesátých byly obdobím, kdy vyrostlo nejvíce velkých sídlišť. Stavěla se většinou na okrajích měst, protože vnitřní plochy byly už většinou zaplněny předchozí výstavbou.“ (Musil, 2002, s. 278-279).

Mezi tato sídliště patřila i Severní terasa, jejíž výstavba probíhala od konce 60. let do konce 80. let (Skřivánková a kol., 2016, s.258).

V textu se objevují tehdejšími jazykem popsána konkrétní pravidla bytové politiky (Musil, 2002, s. 279), formulovaná následovně.

„Zajišťování potřeb bydlení je do značné míry součástí společenské spotřeby. Byty nemohou být tudíž zbožím v ekonomickém slova smyslu a v socialistické společnosti nelze ve veřejném sektoru bytového hospodářství počítat se ziskem. Uspokojování potřeb bydlení obyvatel patří do značné míry mezi úkoly státu, obcí nebo jiných veřejných institucí, jako jsou družstva či národní podniky.“ (Musil, 2002, s. 279).

Vznikají pořadníky na byty, o nichž rozhodují tzv. bytové komise a v nichž mají přednost např. mladé rodiny s dětmi a dělnická třída (Musil, 2002, s. 280).

„Bytová výstavba a hospodaření s byty se za socialismu stávají součástí státního plánu, jehož specifickou částí je plán bytové výstavby.“ (Musil, 2002, s. 280).

„Aby bylo možno plánovitě řídit výstavbu ucelených obytných souborů v duchu shora uvedených sociálních, kulturních a ekonomických zásad, je třeba vytvořit účinný plánovací a ekonomický nástroj, pomocí něhož by centrum zodpovídající za výstavbu mohlo celý proces zcela konkrétně, až do detailu, řídit. Tím se u nás staly v oblasti bydlení zásady tzv. komplexní bytové výstavby, známé pod zkratkou KBV, které byly

konkretizované poměrně složitou soustavou technicko-hospodářských ukazatelů. (...) A tak soustava pravidel, norem a postupů nakonec vedla vzniku velkých byrokraticky organizovaných projektových ústavů a neobyčejně velkých stavebních firem, zaměstnávajících tisíce lidí, ale i velkých řídicích složek uvnitř vlády a plánovacích složek.“ (Musil, 2002, s. 281).

Musil také mluví o ideologiích ovlivněném urbanistickém plánování zahrnujícího zeleň, dobré podmínky pro hygienu. „Je nutno rovněž změnit radikálně vnitřní organizaci měst, je nutno změnit jejich tkáň, jejich morfologii. Řešením je koncepce „města-parku“-vertikálního zahradního města. (...) Takové zastavění povede zisku rozsáhlých volných ploch. Důležité je rovněž, aby standard oslunění, provětrávání a dalších hygienických vlastností byl ve všech bytech co nejméně rozdílný, nejlépe stejný.“ (Musil, 2002, s. 283).

Tyto návrhy přijali architekti za své, protože pro ně byli atraktivní a rozuměli jim. Také byli snadno zařaditelné do prostředí socialismu (Musil, 2002, s. 284).

Pokud se na tomto místě odvoláme s pomocí Musila na již popsanou Lefebvrovu triádu, můžeme předpokládat, že za socialismu v Československu reprezentaci prostoru tvořil stát, který rozhodoval o městském plánování; to, co se stavělo, vyplývalo z nebo nějakým způsobem navazovalo na socialistickou ideologii.

V této práci je nutné ještě přihlédnout k jednomu textu Jiřího Musila, a to k jeho článku Vývoj a plánování měst ve střední Evropě v období komunistických režimů: Pohled historické sociologie ze Sociologického časopisu (2001).

V textu je jasně stanoveno, že městský vývoj v socialistických zemích byl ovlivněn tehdejší socialistickou ideologií (Musil, 2001, s. 279), která hlásala nutnost vytvořit „...harmonickou a kooperující společnost s co nejmenší mírou společenské nerovnosti.“ (Musil, 2001, s. 279). Jelikož ale nebyla publikována žádná explicitní forma zásad prostorového plánování, muselo se odvozovat z obecnějších zásad ideologie (Musil, 2001, s. 280). Mezi ty patřilo například „...odmítnutí trhu, odstranění rozdílů mezi městem a venkovem, rovnoměrnější prostorové rozmístění průmyslu a obyvatelstva...“ (Musil, 2001, s. 280).

Na konci 60. let nastal myšlenkový obrat v přístupu k ideologii městského plánování, který zapříčinil to, že se zmenšilo aplikování utopismu do městského plánování, a to se začalo lehce podobat urbanismu západu. Nebylo však jeho kopií (Musil, 2001, s. 282-283).

V 60. letech se v Československu ukotvila nová koncepce městského plánování (Musil, 2001, s. 285), která měla „...eliminovat nebo alespoň snížit sociální rozdíly, oddělující různé územní jednotky. Ať již vědomě nebo nevědomě autoři československé koncepce [...] kladli důraz na obslužnou, tj. spotřební funkci měst. Tato koncepce proto zdůrazňovala, že střediska, v nichž by byly soustředěny základní složky tzv. občanského vybavení, a kde by obyvatelé středisek a jejich okolí mohli uspokojit své nároky a práva na vzdělání, zdravotní péči atd., by měla být rozmístěna po celé zemi tak rovnoměrně, jak jen možno.“ (Musil, 2001, s. 285). Byl zde formulován akcent na rovném přístupu obyvatel k vybavení města jmenovitě v aspektu vzdálenosti k místu bydlení a práce (Musil, 2001, s. 286).

„V centrech socialistických měst docházelo k mnohem menšímu počtu fyzických a funkčních změn než v podobně velkých městech v zemích s tržní ekonomikou. Města v bývalých socialistických zemích se radikálně změnila výstavbou sídlišť, která byla mnohem větší než obdobné bytové projekty v kapitalistických městech. (...) Na jedné straně byli starší lidé, nízkopříjmové domácnosti a Rómové soustředováni (nebo nuceni k setrvání) v chátrajících středech měst a v mnoha starých obytných čtvrtích v centrálních oblastech; na druhé straně vykazovala nová sídliště v ČSR [...] poměrně vysoký stupeň sociální různorodosti.“ (Musil, 2001, s. 292).

Autor na závěr textu uvádí: „Socialistická ekonomika, její přerozdělovací charakter, neexistence trhu s půdou a specifické rysy socialistické bytové politiky (vynětí bytů ze zbožních vztahů v prvních desetiletích socialismu) vedly k zcela zřejmým sociálně prostorovým důsledkům. Rozdíly mezi bytovými systémy zemí s tržním hospodářstvím a těmito systémy v zemích socialistických patřily k těm diferencujícím faktorům, které měly nejvýznamnější vliv na rozdíly v sociálně prostorové struktuře obou druhů měst. Čím byla rychle rostoucí města menší, tím zřejmější byly prostorové a fyzické, jakož i kulturní účinky socialistického plánování a výstavby. Některá z těchto měst byla úplně přebudována, tj. zničena díky stavebním technologiím, které byly vyvinuty pro velká města. Jakýsi nový městský druh představují rovněž „socialistická města“ zbudovaná na zelené louce.“ (Musil, 2001, s. 293).

„...socialismus vtiskl svou nejtrvalejší stopu do jednotlivých měst, zejména do jejich vnější zóny. Naproti tomu vnitřní části měst stagnovaly...“ (Musil, 2001, s. 294).

Husákovo 3+1

Velká část výstavby Severní Terasy časově spadala do 70. let. Proto je třeba nahlédnout do knihy Husákovo 3+1 (Hubatová-Vacková L. a kol., 2007), přesněji do kapitoly Hromadná bytová výstavba 70. let v severních Čechách (Koukalová, 2007).

Autorka kapitoly jednoduše charakterizuje bytovou výstavbu 70. let jako „fyzický obraz komunistické ideologie, spjaté s tehdejšími politickým systémem a ovládané socialistickou ekonomikou. Ideologicky stanovený model „stejně myslet“ plně souzněl s heslem „stejně bydlet“ a vše ostatní se muselo podřizovat.“ (Koukalová, 2007, s. 75).

Koukalová také poukazuje na bytovou krizi jako na další vliv stavby sídlišť, která trvala v 70. letech již více než 2 desetiletí (Koukalová, 2007, s. 75). Stavba bytů byla ale největší na konci 60. let a během 70. let (Koukalová, 2007, s. 80).

Jako reakce na krizi bydlení a ideologie socialismu se začaly stavět objekty pro velký počet lidí (Koukalová, 2007, s. 76).

„Důraz byl kladen na industrializaci, standardizaci bytové výstavby a hospodárnost. Vycházelo se z předpokladu, že tzv. „typový“ člověk dnešní civilizace nepotřebuje nic víc než bydlet, pracovat, odpočívat a přepravovat se.“ (Koukalová, 2007, s. 77-78).

Model, podle kterého se v této době mělo stavět, požadoval vysoké stavby z obklopené přírodními prvky nebo do zeleně zasazené tak, aby vchod do nich mohl být z obou stran (Koukalová, 2007, s. 79).

„Z hlediska dosažení maximální ekonomičnosti se zdůrazňovala sériovost, standardizace, hromadnost a soustředěnost výstavby (...) Tyto přístupy, řízené shora, v důsledku zadusily práci architektů a urbanistů.“ (Koukalová, 2007, s. 81-82).

Sídliště Severní Terasa v projektu Paneláci

Sídliště Severní Terasa je součástí projektu a stejnojmenné knihy Paneláci (Skřivánková a kol., 2016). Kniha pojednává o sídlištích v České republice. Samotné sídliště Severní Terasa je v knize představeno včetně jeho plánů a toho, jak výstavba dopadla.

Severní Terasa byla postavena na původně nezastavěném prostoru na sever od centra města Ústí nad Labem. „Tato oblast představovala jedinou územní rezervu města

vhodnou pro rozsáhlý stavební záměr.“ (Skřivánková a kol., 2016, s. 257) Její vyvýšení rozdíl ve výšce terénu i na jejím území mělo být vyřešeno v rámci návrhu sídliště spolu s architektonickým návrhem. (Skřivánková a kol., 2016, s. 257) „Vlastní obytný obvod rozložili autoři do čtyř okrsků. Jeden z nich představoval výstavbu v oblasti Stříbrníků, tři další situovali architekti okolo centrálního parku. Ten je orientovaný podél severojižní osy a probíhá obytným souborem až k bodu terénního zlomu terasy, kde území spadá k centru města. Osmipodlažní deskové domy zde autoři kladli podélně, tedy rovnoběžně s centrálním parkem, tak, aby v žádném místě netvořily bariéru a umožňovaly stálý výhled na panorama okolních hor.“ (Skřivánková a kol., 2016, s. 257)

Kolem parku byla postavena občanská vybavenost pro okrsky, 3 školy a obchodní objekty a v rámci návrhů veřejného prostoru bylo představeno i celé centrum městské části (Skřivánková a kol., 2016, s. 257), které se začalo stavět až v roce 1978. (Skřivánková a kol., 2016, s. 258) „Ačkoli z programu sektorového centra rozpracovali autoři jest projekty koupaliště, kulturního domu a gymnázia, realizoval se už jen hotel Máj od Jitky Pacákové. Stavět se zadalo také obchodní středisko, jeho realizace se však zastavila s rokem 1989. O dvacet let později bylo jeho chátrající torzo strženo. Sektorové centrum se tak nikdy nepodařilo dostavět.“ (Skřivánková a kol., 2016, s. 258)

Téma a terén

Jako téma své bakalářské práce jsem zvolila výzkum ideologického záměru konstrukce veřejného prostoru sídliště Severní Terasa a toho, jak je tento prostor produkován v současnosti.

Terénem pro mou bakalářskou práci je sídliště Severní Terasa v Ústí nad Labem, konkrétně její veřejný prostor a lidé kteří v něm pobývají a kteří ho využívají či nevyžívají. Chtěla bych se zaměřit na to, kde a jak lidé interagovali s veřejným prostorem sídliště za socialismu a také kde a jak interagují s veřejným prostorem Severní Terasy dnes.

Výzkumný problém a výzkumné otázky

Můj výzkumný problém se dělí na dvě části; v první části probíhá seznámení s tím, s jakým ideologickým záměrem byl veřejný prostor konstruován a jak byl vnímán po dostavbě sídliště, a v druhé části zkoumám, jak je tento prostor produkován v současnosti.

V návaznosti na Lefebvrovu teorii o prostoru se dá můj výzkumný problém ukotvit i přímo do prostorové triády:

- 1) Prostorové praktiky představující materializovaný prostor vytvářený každodenní rutinou, normami, zkušenostmi a chováním jsem zkoumala primárně pozorováním sídliště a z části i v rozhovorech s aktéry.
- 2) Prostory reprezentací, to znamená prostory žité a prožívané jejich uživateli, jsem zkoumala také v rozhovorech s aktéry.
- 3) Reprezentace prostoru (prostor myšlený a koncipovaný těmi, kteří mají moc ho ovládat) jsem zkoumala rekonstrukcí ideologicky poháněných záměrů a plánů architekta, a i v jednom z rozhovorů.

Ve výzkumu pracuji nejdříve formou analýzy archivních materiálů z doby vzniku sídliště a knihy od architekta sídliště, kde sdílí své vzpomínky na celý proces návrhu a stavby (Krejčí, 2013). Dále zkoumám druhé časové období, 20. léta, 21. století, konkrétně rok 2022/2023, tedy současnost, kdy zkoumám pomocí pozorování a rozhovorů a s aktéry dnešního sídliště jejich realitu toho, jak veřejné prostory využívají či nevyužívají v dnešní době. Výsledky rozhovorů pak dávám do kontextu se zjištěními z archivních materiálů a vzpomínek architekta.

Na základě formulace výzkumného problému jsem formulovala čtyři hlavní výzkumné otázky, se kterými jsem pracovala, které ukotvily bakalářskou práci a na které jsem chtěla na konci výzkumu najít nějakou formou odpovědi.

Tyto otázky zní následovně:

- 1) Jaký byl ideologický záměr architekta ve vztahu k veřejným prostorům sídliště?
- 2) Jak byly veřejné prostory dostaveného sídliště vnímány jeho aktéry?
- 3) Jak je dnes veřejný prostor sídliště Severní terasa reflektován jeho aktéry?
- 4) Jak se v tomto prostoru dnes aktéři pohybují, jak dnes aktéři se veřejným prostorem sídliště interagují oproti jeho zamýšlenému využití?

Metodologie

Zdroje pro mou bakalářskou práci volím tak, abych měla informace co nejvíce celistvé a dobře přístupné. Při promýšlení metodologie se opírám o učebnici *Metody výzkumu ve společenských vědách* (Novotná H. a kol., 2019)

Výzkum jsem potřebovala sestavit přesně tak, abych si jím mohla odpovědět na výzkumný problém a výzkumné otázky, které jsem si zadala na jeho začátku.

Můj výzkumný problém se dělí na dvě části.; v první části probíhá seznámení s tím, s jakým ideologickým záměrem byl veřejný prostor konstruován a jak byl vnímán po dostavbě sídliště, a v druhé části zkoumám, jak je tento prostor produkován v současnosti. Pro část výzkumu založenou v minulosti jsem jako zdroj použila knihu napsanou architektem, kde vzpomíná na celý proces zrození sídliště od otevření soutěže o architektonický návrh až k informacím o nedostavěných objektech. (Krejčí, 2013) Původním plánem bylo ve výzkumu provést přímo rozhovor s architektem sídliště. Na plán bohužel nedošlo – příslušník rodiny architekta mi sdělil, že pan Krejčí kvůli zdravotnímu stavu není schopen dávat rozhovory. Kniha mi přišla jako vhodná náhrada rozhovoru, protože do detailu popisuje vzpomínky na celý proces od návrhu, až k osudu jednotlivých staveb sídliště po revoluci v roce 1989.

Také jsem analyzovala další dva zdroje dobového charakteru, a to číslo časopisu *Architektura ČSR* z roku 1982 a regionální deník *Průboj* z dob socialismu, přesněji let 1962, 1963, 1965, 1967, 1969, 1970, 1971 a 1972. Také se na vzpomínky na minulost soustředím do jisté míry v rozhovorech s aktéry. V části zabývající se dneškem se opět obracím na aktéry, se kterými jsem v rámci výzkumu prováděla rozhovory a zaměřuji se také na pozorování sídliště.

Ve výzkumu jsem zvolila vytváření dat pomocí provedení rozhovorů se třemi aktéry. Tyto aktéry jsem vybrala jako součást účelového výběru vzorku mého výzkumu. (Novotná H. a kol., 2019, s. 291-296)

Na každý rozhovor jsem si připravila soubor otázek, na které jsem se během rozhovorů ptala. Dvou aktérů jsem se ptala na jeden seznam otázek, pro třetího aktéra jsem si připravila druhý, lehce pozměněný seznam otázek. Rozhodla jsem se takto učinit, protože první dva aktéři žili a nebo dodnes žijí na sídlišti a do velké míry s ním dodnes interagují. Třetí aktér se podílel na výstavbě sídliště a dodnes s prostorem sídliště interaguje. Bylo tedy potřeba upravit seznam otázek tak, aby odpovídaly jeho zkušenostem a mohli jsme ve výzkumu co nejlépe zrekonstruovat právě jeho zkušenosti.

Rozhovory proběhly dle mého úsudku vcelku úspěšně, aktéři měli k mým otázkám skoro vždy co odpovědět, pokud mě napadla nějaká doplňující otázka, položila jsem ji. Později jsem reflektovala, zda by mohla existovat nějaká otázka, na kterou bych chtěla znát jejich odpověď. Připadalo mi, že všichni aktéři uvedli v podstatě vše o této problematice z jejich pohledu. Ptala jsem se i samotných aktérů, zda mi nechtějí sdělit ještě něco dalšího, ale zdálo se, že rozhovory obsahovaly z obou stran (ze strany otázek i odpovědí) jistou ucelenost.

Data analyzuji tématickou obsahovou analýzou a rozhovory tématickou analýzou.

Sběr dat na analýzu literatury jsem prováděla v archivu Ústí nad Labem. K analýze jsem si vybrala v té době známý regionální deník Průboj. Procházela jsem noviny v relevantních letech a zaznamenávala jsem si články které pojednávají o Severní Terasě. Ty, které jsem považovala za přínosné k mé práci používám k analýze textu. Mezi další literaturu mé analýzy patří Kniha Ústí nad Labem 1950-2010 (Krejčí, 2013), jelikož její autorem je architekt sídliště Severní Terasa. Dále jsem se podívala do archivu časopisu Architektura ČSR, který byl zmíněný v knize Husákovo 3+1 (Hubatová-Vacková L. a kol., 2007, s. 80). V čísle z roku 1982 byl publikován článek o Severní Terasě, který se stal také textem mé analýzy.

Rozhovory s aktéry sídliště jsou v mé práci také předmětem analýzy.

Zde bych chtěla podotknout, že jsem si vědoma toho, že 3 aktéři není ideální počet a kdybych práci dělala znovu, rozplánovala bych si výzkum tak, abych měla rozhovorů více. Rozhovory jsou narativního charakteru (Novotná H. a kol., 2019, s. 328), snažila jsem se zkušenosti aktérů do hloubky poznat a porozumět jim a vést s nimi rozhovory tak, aby se mi toto povedlo. I proto jsem k textové analýze a rozhovorům přidala ještě třetí typ sběru dat, čímž je pozorování prostoru sídliště Severní Terasa. Rozhovory, ač nejsou s větším počtem aktérů, přinesou vhled do vnímání rozdílů mezi idejí prostoru a jeho praxí. Skrze rozhovory poznáváme konkrétní aktéry kteří produkují a reprodukují prostor sídliště od jeho počátků a také to, jak s prostorem, se kterým přicházeli a přicházejí často do interakce, interagují.

Také doufám, že jsem byla schopná zodpovědět ve výzkumu na své výzkumné otázky (Novotná H. a kol., 2019, s.52). Použití teoretické literatury mi pomohlo definovat, jaký typ otázek ve svém výzkumu mohu pokládat a jak mám celý výzkum uchopit. Pomocí teorie o prostoru od Lefebvra mohla v terénu dotazovat po jím konstruované prostorové

triádě – prostorových praktikách, reprezentacích prostoru a prostorech reprezentací – a po způsobu produkce a reprodukce prostoru v její interakci (Lefebvre, 1991).

Abych mohla v této práci výzkumné otázky zodpovědět, potřebovala jsem ke každé z otázek připojit nejméně jeden z typů použitých zdrojů. K otázce číslo 1 (Jaký byl ideologický záměr architekta?) jsem jako zdroj přiřadila hlavně knihu architekta o jeho zkušenostech s návrhem a stavbou sídliště.

Na otázku číslo 2 (Jak bylo dostavené sídliště vnímáno?) jsem jako zdroje použila části rozhovorů s aktéry, dobovou literaturu ohledně sídliště a dala by se mezi ně zařadit i již zmíněná kniha architekta.

Na otázku číslo 3 (Jak je dnes veřejný prostor sídliště Severní Terasa reflektován jeho aktéry?) odpovídá analýza rozhovorů s aktéry a otázku číslo 4 (Jak se v tomto prostoru dnes aktéři pohybují, jak dnes aktéři se veřejným prostorem sídliště interagují oproti jeho zamýšlenému využití?) mají zdroje v rozhovorech s aktéry mého výzkumu a v mém pozorování veřejného prostoru sídliště.

Etika výzkumu a vlastní pozice ve výzkumu

V mé bakalářské práci je potřeba také reflexe mé vlastní pozice ve výzkumu. Jak jsem již zmínila výše v mé práci, terén výzkumu je mi velmi blízký, což může znamenat velkou výhodu pro tento výzkum. Vyznám se v rozloze sídliště, dokážu se lehce zorientovat v mapách a popřípadě i starších náčrtech, na které jsem v první linii mého výzkumu zaměřené na minulost narazila. Také jsem dokázala z toho samého důvodu odhadnout, že terén mého výzkumu bude mít velice pravděpodobně své centrum v místním parku. V celém výzkumu bylo velmi důležité, abych zvládla svou pozici správnou mírou a na správných místech reflektovat. V mém výzkumu jsou v obou liniích na prvním místě aktéři, z jejich reality a zkušeností jsem ve výzkumu vycházela.

V jistých ohledech mi mé předporozumění pomohlo, například při doptávání se správným způsobem při rozhovorech s aktéry. Věděla jsem vždy, o kterých místech mluvím a mohla jsem jim poskytnout pocit, že mi nemusí dlouze vysvětlovat polohu určitých objektů a soustředit se na převyprávění svých zkušeností.

Na mé pozici je tedy rozhodně výhodou mé předporozumění prostoru sídliště Severní Terasa. Z pozice uživatele tohoto sídliště mohu vidět, kde se určité objekty či prostory, o kterých jsme s aktéry mluvili, vůbec nachází v rámci prostorového rozložení

sídliště. Mohla jsem nahlédnout do různých map a plánků hlavně v rámci knihy architekta a mé předporozumění prostoru mi umožnilo lépe se orientovat například v tom, jaké v minulosti architektem navržené objekty na sídlišti stojí a které tam nakonec nestály. Z mé předchozí interakce s prostorem sídliště například předpokládám, že centrem terénu bude místní park. Jsem tedy do jisté míry insiderem v tomto prostoru, již jsem se s prostorem a jeho aktéry v něm v minulosti setkala. (Novotná H. a kol., 2019, s. 358)

Důležitým bodem etických aspektů mé bakalářské práce je potřeba informovaného souhlasu (Novotná H. a kol., 2019, 70-71) všech aktérů. Ten jsem provedla při setkání s nimi. Aktérovi jsem vždy vysvětlila výzkum, zodpověděla veškeré jeho dotazy a poté se ho zeptala na svolení k nahrávanému rozhovoru. Všichni aktéři mi poskytli ústní i psaný souhlas s nahráváním i poskytnutím rozhovoru, proto jsem s nimi mohla rozhovory provést a také je použít v mé bakalářské práci. Aktérům jsem též nabídla zaslání hotové bakalářské práce.

Ve výzkumu zachovávám anonymizaci aktérů, protože neexistuje žádný důvod, proč bych měla jejich jména zveřejňovat. Aktéry jsem informovala o tom, že rozhovory s nimi jsou výhradně pro účely spojené s nejefektivnějším dokončením práce nahrávat. Také jsem je informovala o tom, že s nahrávkou a sdílením informací, které mi poskytnou, mohou souhlasit či nesouhlasit. V případě aktérova nesouhlasu s jakýmkoliv sdílením poskytnutých informací či s nahráváním pro archivní účely při procesu získávání informací do výzkumu jsem byla připravena věc řešit zapsáním rozhovoru bez nahrávky či nezahrnutím aktéra do výzkumu, ale tato situace ani v jednom z případů nenastal.

Další z aspektů, na které jsem myslela při přípravě práce, byly osobní názory aktérů. Bylo možné, že narazím na aktéry s velmi odlišnými společensko-politickými názory nebo na aktéry odsuzující prostor, na kterém jsem výzkum tvořila. V tomto ohledu jsem věděla, že mi nepatří hodnotit aktéry, protože každý z nás má jiné zkušenosti, a já svou práci tvořím proto, abych pomocí zkušeností aktérů popsala prostor sídliště. Při výzkumu jsem se snažila dodržovat toto stanovisko nejlépe, jak jsem dokázala.

Praktická část (výzkum)

Výzkum v mé práci začíná textovou analýzou vzpomínkové a dobové literatury a pokračuje analýzou a interpretací rozhovorů, které jsem prováděla s aktéry sídliště. Ve

výzkumu provádím pozorování veřejného prostoru na sídlišti. Tyto zdroje jsem zkoumala tak, abych mohla odpovědět na výzkumný problém a výzkumné otázky mé práce.

Příběh sídliště: analýza vzpomínek architekta

Pohled na prostor sídliště Severní Terasa ze strany jeho autora nám v této práci poskytuje kniha architekta Krejčího s názvem Ústí nad Labem 1950-2010 (2013), která obsahuje jeho vzpomínky na celý proces od návrhu do postavení sídliště. Kniha pojednává o sídlišti chronologicky. Při její analýze jsem se rozhodla rozřadit text do tematických kategorií.

Analýzu vzpomínek architekta bych ráda rozdělila do tří hlavních témat. Prvním je vliv socialismu na stavbu sídliště, a to hlavně v rámci mo199derní ideologie a bytové krize. Poté se zabývám tématem tvorby prostoru – jak prostor plánoval architekt a jaké plány přicházely z míst dalších aktérů zasahujících do stavby a plánování. Třetím hlavním tématem mé analýzy je veřejný prostor, a to v podobě parku na sídlišti a ostatních typů veřejných prostor.

Je důležité zmínit, že se všechna tato hlavní témata se navzájem ovlivňují. V této analýze si ukážeme, jakým způsobem se to v textu děje.

Vliv socialismu na sídliště

Politický režim 60. a 70. let výrazně ovlivnil sídliště Severní Terasa. Jako dvě nejviditelnější síly tohoto vlivu jsem určila bytovou krizi v době návrhu a stavby sídliště a ideologii, se kterou se navrhovalo.

Stavba Severní Terasy byla reakce města na bytovou krizi. O této bytové krizi mluví jak Krejčí (2013, s. 84), tak Musil (2002, s. 277). Krejčí vzpomíná, jak se změnila stavba v době bytové krize. Říká, že „stěžejní funkce architektury, tedy harmonie funkce a krásy, začaly zanedbávat a vědomě potlačovat.“ (Krejčí, 2013, s.84).

„Vítězí státní preference hmotné produkce bytů vycházející z jejich ohromného nedostatku, z nízké produkce a kvality průmyslové vyráběných výrobků, zaostalých technologií a nevyvinuté stavební mechanizace.“ (Krejčí, 2013, s. 84).

Dalším aspektem, který ovlivňoval hlavně návrh sídliště, byla dobová ideologie promítající se do způsobu myšlení architekta. Socialistická ideologie se zakládala na

myšlenky poskytování rovných příležitostí ve všech sférách života. Toto se odráželo i v principu rovného přístupu k bydlení. (Koukalová, 2007, s. 75).

Architektonické návrhy byly ideologicky zbarvené. Ideologii doby vidíme například, když popisuje urbanistické rozvržení sídliště; promítla se do architektonických návrhů propojováním jednotlivých sfér života, kdy jeden prostor poskytoval více druhů využití s ohledem na potřeby různých generací a setkávání lidí z celé komunity sídliště. (Krejčí, 2013, s. 107).

Vliv bytové krize a dobové ideologie výrazně mění obraz celého sídliště, v rámci této práce ale hlavně vytykám jejich vliv na veřejné prostory Severní Terasy. Tyto vlivy byly vydobývány aktéry, které určuji níže. Tyto „vnější vlivy“ působící na sídliště ovlivňují aktéry s rozhodovací mocí v tomto prostoru. Těmito aktéry jsou pak vytvářené reprezentace prostoru, které jsou součástí prostorové triády Lefebvra (1991).

Tvorba prostoru sídliště

Kdo měl vliv na to, jak prostor sídliště bude vypadat po jeho dostavbě? Samozřejmě to byl zaprvé jeho architekt. Do rozhodování o tom, jak sídliště má nakonec vypadat, však zasahovalo mnohem více aktérů než pouze ten, kdo prostor navrhl. Jako první interaguje s prostorem (teprve v rámci návrhu sídliště) porota architektonické soutěže, která byla na sídliště vypsána. Porota akcentuje například stejnorodost, zaručenou kvalitu obytného prostředí, možnost etapové výstavby s realizační nenáročností, řešení městské hromadné dopravy a úměrnou vybavenost. Dále ocenila systém zeleně v rámci sídliště a jakým způsobem zde architekt pracoval s napojením na prostor města a sjednocení v rámci samotné městské čtvrti. (Krejčí, 2013, s.100).

Výroky a odůvodnění poroty také odrážejí dobovou ideologii. Je možné ji spatřit například v architektonické řešení zeleně, kterým navazuje na dobovou koncepci řešení města – parku. (Musil, 2002, s. 283). Toto navazuje na dobovou ideologii dle Musila (2001, s. 279).

Další aktéři zasahující do procesu produkce prostoru sídliště jsou ve vzpomínkách architekta někdy určité, jindy naznačené a někdy dokonce autorův jazyk v knize neumožňuje poznat, kdo zapříčinil jednotlivé kroky či rozhodnutí, protože se v textu používá trpný rod. Zásahy architektů do prostoru, úzce spojené s plány města, státu, dodavatelů, obchodníků, proto nejdou zcela jasně d sebe rozeznat ve všech případech.

Hned zpočátku vzpomíná architekt na postoj státu k architektuře obecně. Mluví o tom, co se po architektech chtělo, a co bylo potřeba z architektonických plánů vypustit. Také popisuje reakci architektů na tyto požadavky. Vliv socialistického státu autor vnímá do jisté míry abstraktně ale zároveň si je vědom konkrétních způsobů aplikace rozhodnutí státu různými regulačními dokumenty. (Krejčí, 2013, s. 84).

Krejčí ve svých vzpomínkách akcentuje hlavně tlak na architekty v oblasti financí. „Vidina nejrychleji postaveného domu za co nejméně peněz, lehce dosažitelných zdrojů a v nejjednodušších technologických formách – to byly cíle našich politiků, představitelů. Složka kulturnosti, duchovního projevu vyspělosti národa zde zcela chyběla, nebyla ve „vyjmenovaných slovech“ požadavků na novou výstavbu... Každá koruna, která nebyla funkční, se ihned vynásobila 100 000 byty a hned byl důvod, proč to státní rozpočet neunes. A tak postupně odpadávaly všechny architektonické projevy a pod tímto tlakem se zpracovávaly typové podklady, organizovala technologie a výroba panelů, prefabrikace, formy projektování i výstavby. Takto se rozhodlo „nahore“, tak se dělo v celém východním bloku Evropy, někde lépe, někde hůře.“ (Krejčí, 2013, s. 84).

Funkčnost a co nejmenší finance byly pro stát, potažmo celý režim, důležitější než zachování estetiky nebo kultury. (Musil, 2002, s. 274).

Architekt dále vzpomíná na aktéry, kteří vstupovali do rozhodnutí kolem návrhu a stavby sídliště a ovlivňovali tak jeho prostor. Kromě státu konkrétně jmenuje dodavatele, z jehož velkého podílu na podobě staveb není nadšen.

„Investor, příslušný národní výbor, který prostřednictvím určené inženýrské organizace stavbu financoval, si nemohl poručit, jaké byty chce stavět, projektant nesměl vymyslet, projektoval pouze založení stavby a přiložil hotovou, neměnnou, v plánografii předtištěnou vrchní stavbu, hotový dům. Dodavatel stavěl podle projektů, které musely být v průběhu zpracování jím odsouhlasené, také již v této fázi projektové činnosti si zajistil, aby projekt byl v technické i ekonomické části podle jeho představ. Měl, bohužel ke škodě díla, největší pravomoc ze všech partnerů. Do plánu výstavby se nedostala žádná stavba, která nebyla dodavatelem odsouhlasena. A když se tak i stalo, to spíše u objektů občanské vybavenosti, které byly už rozpracované, prostě je odmítl stavět s odůvodněním, že na jinou technologii než panelovou nebo montovaný skelet není vybaven nebo nemá odborné dělníky...“ (Krejčí, 2013, s. 84).

Na tomto místě se také spojuje vliv bytové krize (nutná rychlost a finanční nezátíženost) a dobové ideologie modernistických principů – všechno stejné pro všechny.

(Koukalová, 2007, s. 75). Převládala tedy neochota stavět jinak než panelem z právě těchto důvodů (Musil, 2002, s. 274).

Také zmiňuje formu kontroly státu nad architekty takzvanými hektarovými hustotami a dalšími nástroji ve formě předpisů a různá technologická omezení (Krejčí, 2013, s. 85). Objevuje se tu kontrast mezi představou a možnostmi architekta při plánování prostoru (s moderními principy a estetikou) a nutností dodržet úsporná opatření a kvóty prostorové zastavěnosti.

Veřejný prostor sídliště

Tato práce se soustředí konkrétně na veřejný prostor sídliště Severní Terasa. Je tedy potřeba se zaměřit na části textu věnovaného parku a ostatním veřejným prostorům a zjistit, jak veřejný prostor chápal architekt, jak k němu přistupovali další aktéry, jak se do něj projektovala ideologie a další okolnosti.

Architekt se zabývá zelení na sídlišti a volným prostranstvím, takzvaným multifunkčním prostorem, který byl vepsán do hektarových norem, a tak nebyl předmětem žádného konfliktu. Jednoduše se s ním počítalo. Jeho plánem bylo však proměnit na Severní Terasě představu multifunkčního zeleného prostoru v prostor celistvého parku a přitom dodržet hlavní normy, které se od něj vyžadovaly.

Architekt tento multifunkční typ prostoru popisuje následovně:

„Zvýšila se hygiena prostředí, byly odstraněny nehygienické dvory, neosvětlené nebo nevětrané kouty, ale mluvit o bydlení v parku? To prostě nelze! Spíše bydlení se zelení, které vycházelo z podstaty typových domů a jejich nutných vzdáleností od sebe, tzv. odstupů. Tyto meziprostory byly naplněny komunikačními příjezdy, parkovišti, někdy i garážemi, stanovišti odpadových nádob, plochami pro věšení prádla, dětskými hřišti, musel být zajištěn průjezd sanitních a hasičských aut, sběrných odpadkových vozů a mezi tím nějaká ta lavička pro odpočinek a zeleň různé kvality. To není park, ale multifunkční prostor, lépe nebo hůře organizovaný. Ovšem ten také patřil do hektarových hustot a do komplexní bytové výstavby.“ (Krejčí, 2013, s.85). Tedy i ve veřejných nezastavěných prostorech sídliště byly požadavky „vnějších“ aktérů s mocí, se kterými architekt přišel do interakce a musel je do plánu zahrnout (Krejčí, 2013, s.85).

Architekt na tomto místě odkazuje na koncepci města – parku, kde vznikají městské prostory zeleně (Musil, 2002, s. 283). Krejčí tuto myšlenku překračuje; navrhuje multifunkční prostor podle norem a koncepci města – parku obohacuje o prostor parku

v doslovném významu. Ten je pro něj zdrojem přírody a klidu dostupným všem generacím. (Krejčí, 2013, s.85).

Prostor parku

Z textu lze odvodit, že park nebyl očekávaný tak, jako byl očekávaný multifunkční prostor. Architekt vzpomíná, že park na sídlišti potřeboval prosadit, a nakonec se ho povedlo zahrnout do architektonického plánu. (Krejčí, 2013, s. 85) Park on sám vzpomíná na park jako neobvyklé řešení veřejného prostoru na sídlišti. (Krejčí, 2013, s. 99)

Do prostoru parku také uvádí interakci generací, což je součástí moderní ideologie (Krejčí, 2013, s. 85). Také finanční prostředky zmiňuje jako důvod, proč se musel za svůj návrh postavit. Řešila se bytová nouze, finance musely být nízké a parky nebyly vnímány jako nutnost (Krejčí, 2013, s. 85).

„Veřejné parky jako opravdu klidové a odpočinkové prostory v zeleni, bez motorové dopravy, s vybavením pro různé věkové skupiny občanů, od batolat v kočárku až k seniorům, nebyly součástí komplexní bytové výstavby, na níž by byly vyčleněny finanční prostředky.“ (Krejčí, 2013, s. 85).

Nebyly to tedy pouze ti „vnější aktéři“ (městský výbor, dodavatel atp.), kteří byli ovlivňováni dobou, samozřejmě to platilo i o architektovi. On byl také pod vlivem dobové ideologie a bytovou krizi musel ve svém plánu zvažovat, aby s návrhem sídliště uspěl. Nevidíme ho tedy vně aktérů s mocí ovládat prostor sídliště ale jako jednoho z nich.

K popisu toho, jak měl park dle plánu vypadat, se dostáváme později v knize, když se architekt věnuje procesu návrhu sídliště do vyhlášené soutěže. Park představuje významově důležitý aspekt návrhu chránící od nebezpečí dopravy mezi školami, bytovými stavbami a distribučními centry, čímž se funkčně obhájí a tím pádem legitimizuje jako součást návrhu.

„Do středové polohy obytného souboru jsme navrhli veřejný park bez jakékoliv dopravy. Prostě opravdový a nefalšovaný park. A kolem něj jsme „ovinuli“ širokou pěší cestu a obytné pásmo tří okrsků (...) K parku jsme pak přiřadili tři základní školy a tři distribuční centra. Děti se nedostaly do styku s dopravou (...) Park získal na významu a stal se jádrem kompozice obytného pásma.“ (Krejčí, 2013, s. 99)

Porota nakonec nepředpokládaný park v návrhu sídliště ocenila v rámci architektonické soutěže, což dle vzpomínek architekta také pomohlo k jeho realizaci. (Krejčí, 2013, s. 100) „Za velký klad řešení byla označena základní koncepce sídliště, (...)

s dobře organizovaným systémem veřejné zeleně, kompozičně vážící obvod se strukturou města.“ (Krejčí, 2013, s. 100)

Dobová literatura a její analýza

Kromě vzpomínek architekta v rámci jeho knihy jsem analyzovala ještě další dva prameny. Ty jsou dobového charakteru, nejedná se tedy již o vzpomínky. Jsou jimi článek Severní Terasa, nová obytná čtvrť Ústí nad Labem časopisu Architektura ČSR (1982) pojednávající o dostavěném sídlišti za dob socialismu a tři kratší články deníku Průboj z let 1962-1967, který jsem analyzovala v archivu města Ústí nad Labem.

Severní Terasa, nová obytná čtvrť Ústí nad Labem (časopis Architektura ČSR)

Článek v rámci architektonického časopisu je představením a popsáním prostoru Severní Terasy jako nové městské části. Článek vyšel v roce 1982, tedy za socialismu. Věnuje se umístění sídliště popisu jeho staveb, cílům výstavby a také veřejnému prostoru parku. Neposledně se text zaměřuje na sektorové centrum a sportovní centrum. Autor článku není uveden.

Analýzu textu se rozděluje do na témata popisu přírody v textu, rysů dobové ideologie, zaměření textu na veřejné prostory a na téma parku v článku Architektura ČSR (1982).

Zajímavým aspektem článku je popis přírody v prostoru, kam je sídliště umístěno. Vykresluje přírodní prostředí jako pozitivní charakteristiku místa a zároveň nekomentuje narušení přírody městskou zástavbou. Během popisu prostoru také akcentuje jeho výškovou polohu a možnost výhledu z městské části. Popsání přírody bez předpokladu, že by zástavba mohla krajinu negativně ovlivnit je tu jasná.

„Obytné území je charakterizováno svou dominantní polohou, zvýšenou o 50-80 m vůči vlastnímu městu, s krajinnými útvary, jež vymezují prostor Terasy. Jsou to údolí Chuderovského a Klíšského potoka, jež svými příkrými svahy oddělují náhorní plošinu na straně západní, a další terénní zlom v jižní části, spadající k jádru města. (...) Tato náhorní plošina umožňuje nádherné výhledy do labského údolí na hrad Střekov, panorama Českého středohoří s Milešovkou a panorama Krušných hor.“ (Architektura ČSR, 1982, s. 53)

„V základní kompozici se využívá velmi dynamického terénního reliéfu, centrum se opírá o zelené svahy Kočkovských vrchů, Dobětické výšiny a Stříbrníků, a přitom se

otevírají vzhledem k jeho výškové poloze (85 m nad historickým jádrem města) nové, krásné pohledy do labského údolí, Českého středohoří s Milešovkou a na panorama Krušných hor.“ (Architektura ČSR, 1982, s. 54)

V článku se objevují ideje a cíle, které architekti Severní Terasy vkládali do jejího návrhu. Text se zmiňuje pozitivně o organizaci městské části, přírodních prvcích, bezpečnosti a moderní ideologii v ohledech funkčnosti prostoru, propojením všech částí života člověka, sblížení generací a setkávání lidí (Musil, 2001, s. 285-286). Autor se věnuje v rámci článku architektonickému popisu sídliště a pozitivně hodnotí, kritiku v článku nevidíme. To může být také dobové specifikum.

„Cílem řešení bylo umístit na území rozsáhlou bytovou výstavbu s areály občanského vybavení, vymezit plochy výrobní a zdravotnické, a hlavně zorganizovat území v jednoduší urbanisticky a architektonický celek.“ (Architektura ČSR, 1982, s. 52)

Také zde vidíme dost podobné chápání a jazyk jako v knize vzpomínek architekta, obraz veřejného prostoru sídliště je popsán s akcentem na funkčnost, pohodlí ale zároveň propojování jak prostoru, tak jeho uživatelů. Přitom se jasně odkazuje na moderní ideologii (Koukalová, 2007, s. 77-79).

V textu článku je také k nalezení popis sektorového centra sídliště. V textu vidíme apel článku na zvýraznění veřejných prostorů, jelikož se jimi text zabývá velmi podrobně.

Zde bychom našli také opěvování krajiny a její důležitost a unikátnost v rámci veřejných prostor sídliště. Dalo by se předpokládat, že byla viděna jako jeho charakteristika a přednost, něco, co by pozvedlo pověst celého sídliště. Tomu měl pomáhat i sám veřejný prostor.

„V základní kompozici se využívá velmi dynamického terénního reliéfu, centrum se opírá o zelené svahy Kočkovských vrchů, Dobětické výšiny a Stříbrníků, a přitom se otvírají vzhledem k jeho výškové poloze (85 m nad historickým jádrem města) nové, krásné pohledy do labského údolí, Českého středohoří s Milešovkou a na panorama Krušných hor.

Tato hlavní a významná vazba na krajinu je uplatněna v kompozici centra. Jeho výškový rozdíl (v terénu 17 m) zdůvodňuje terasovité řešení centra v několika úrovních, vytváří rozmanitá řešení s intimními prostory náměstí se svou specifickou atmosférou nebo opět náměstí otevřená do krajiny s vyhlídkou a prostorami pro odpočinek a zábavu.“ (Architektura ČSR, 1982, s. 54)

V článku časopisu se také popisuje park sídliště Severní Terasy. Je označen jako aspekt sídliště, na který se plány soustředily. Park je tu zdůrazněn v kontextu se strukturou pěších cest na sídlišti a s akcentem na krajinu kolem Severní Terasy. Také je tu park uveden jako prostor, do kterého jsou postaveny obytné domy a stavby veřejné. Park je popisován jako důležitý přírodní prvek dodávající strukturu a jednotu sídlišti a zároveň přináší okolní přírodu dovnitř do městského prostoru. (Architektura ČSR, 1982, s. 53)

„Obytné území Kočkova je organizováno do čtyř okrsků, z nichž první tři jsou komponovány kolem parku, kam jsou situovány objekty základního občanského vybavení, hlavně 3 základní školy, distribuce, služby kulturní a společenské zařízení. (...) Velmi důležitou úlohu v kompozici hraje zeleň. Systém zástavby je volen tak, aby při maximálním využití zeleně byla dosažena pevná struktura celku terasy a jednodušnost obytného pásma při jasné organizaci.“ (Architektura ČSR, 1982, s. 54)

Park je v článku pokládán za centrum sídliště, kterým jsou obklopeny bytové a veřejné stavby. Článek akcentuje to, že park zaručuje bezpečí absencí dopravy na většině prostoru sídliště a slouží jako křižovatka pěších cest, navíc navazuje na přírodu kolem sídliště.

V tomto dobovém článku o Severní Terasě najdeme několik pozitivně zbarvených témat. Veřejné prostory s akcentem na zeleň a krajina okolí jsou hlavními pozitivy, která vychází z textu článku. Jsou tu také zastoupené pozitivně laděné popisy prostoru z ideologického hlediska. Je nutno poznamenat, že se v článku nenachází žádná negativa návrhu či výstavby sídliště. Absenci kritiky můžeme označit za specifikum doby socialismu.

Deník Průboj – vybrané články

Další dobové dokumenty jsem šla hledat do archivu města Ústí nad Labem. V archivu jsem analyzovala socialistický deník Průboj zabývající se ústeckým regionem. Zkoumala jsem ročníky 1962, (v té době měla být vyhlášena architektonická soutěž na prostor sídliště) 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, (hledala jsem článek o vyhlášení soutěže), 1968, 1969, 1970, 1971 a 1972 (v těchto letech jsem hledala zmínky o počátku a průběhu stavby). Analyzovala jsem všechna čísla vydaná v těchto letech. V deníku Průboj jsem našla 4 relevantní články o Severní Terasě, jeden o soutěži pro architekty, jeden o stěhování do nové městské části starší než Severní Terasa, kde je zmiňována výstavba jistých objektů v rámci její stavby a článek o těžbě v Ústí se zmínkou přesunu stavební

techniky na Severní Terasu. Poslední článek je obecnější, informuje o celkovém stavu procesů výstavby v kraji a Severní Terasa je v něm zmíněna. Paradoxně je možná ale důležitější než předchozí tři, jelikož vysvětluje, proč bylo nové sídliště v Ústí nad Labem tak málo zmiňované v regionálním tisku.

Soutěž pro urbanisty (15.11.1962)

Článek popisuje soutěž vypsanou pro architekty, kterou ve své knize zmiňuje i Krejčí (2013) a článek z časopisu *Architektura ČSR* (1982). Článek v Průboji je informačního charakteru, informuje o tom, kdo se soutěže může účastnit a také o počtu obyvatel, kteří by v nové městské části měli bydlet po jejím postavení. Také čtvrť umísťuje do prostoru severního svahu města. Na konci článku je zmíněna finanční odměna pro autora vítězného architektonického návrhu. V článku není zmíněno, že by mělo jít o návrh sídliště. Nejsou v něm uvedeny ani bližší podmínky pro vybavení nové městské části.

„ÚSTÍ n. L. (ČTK) – Pracovníci MěstNV v Ústí nad Labem informovali ve středu 14. listopadu novináře o podmínkách soutěže na urbanistické řešení nové čtvrti Ústí nad Labem, která má být pro 24.000 obyvatel vybudována v prostoru severní terasy města. Soutěže se mohou zúčastnit všichni pracovníci státních a krajských projektových ústavů a vysokých škol prostřednictvím svých zaměstnavatelů nebo Svazu architektů ČSSR a je dotována cenami ve výši 105.000 Kč.“ (Průboj, 1962)

Stěhování na červeném vrchu (4.5.1967)

Druhý článek z Průboje je z roku 1967. Ve městě tehdy podle článku probíhalo stěhování na dokončené stavby v okolí prostoru, který se měl stát Severní Terasou. Ta se v textu zmiňuje v podobě sídliště, je tu zmíněn i celkový přesný počet bytů, které by se měly postavit. Článek také popisuje veřejné objekty Severní Terasy a jejich funkce.

Neposledně konkrétně vyjmenovává finanční náklady na stavbu Severní Terasy a slibuje dokončení její stavby na rok 1970. Sídliště nebylo však úplně dokončeno ani při revoluci v roce 1989 (Skřivánková a kol., 2016, s. 258) Článek tato fakta doplňuje o přesun domácností do postavených bytů v rámci města.

„V minulých dnech opustily ulice Hornická a Stará v krajském městě první rodiny. Odstěhovaly se do čtrnáctipodlažního bloku 31 v sídlišti Skřivánek. Dosavadní objekty v Hornické a Staré postupně ustoupí výstavbě nového sídliště o 905 bytech ve čtyř- až čtrnáctipodlažních domech. Kromě nich se zde počítá s výstavbou objektů občanské

vybavenosti, jako např. jeslí, domu služeb, mateřské školy, devítiletky, prodejny potravin apod. Výstavba nového sídliště si vyžádá nákladu 150 miliónů korun. Podstatná část má být hotová do roku 1970. (...) Pracovníci Pozemních staveb počítají se zahájením přípravných prací ve třetím čtvrtletí letošního roku.“ (Průboj, 1967)

Ústí n. L. – město kutné (3.10.1967)

Poslední článek z deníku Průboj (1976) popisuje začátek stavby Severní Terasy společně s popisem dvou průzkumů, geologického a geotechnického. Geotechnický průzkum se týkal konkrétních podmínek v místech stavby jednotlivých objektů, geologický to zkoumal jako celek už dříve. Text informuje, že geotechnický v rámci sídliště tedy v tu dobu právě probíhal. V rámci zmínce o sídlišti Severní Terasa je stejně jako v předchozích článcích popsána číselnými fakty – zmiňuje se zde konkrétně počet bytů na novém sídlišti. Dále text popisuje důležitost těchto geologických průzkumů kvůli možnému poškození podzemí pro stavbu z důvodu těžby uhlí ve městě. Tu článek ale výslovně vnímá jako pozitivní pro celou oblast. Akcentuje se tu průzkum míst těžby v minulosti města. Nakonec článek zmiňuje minulost těžby uhlí v této části Ústí nad Labem.

„Obyvatelé novostaveb na Skřivánku se začínají sžívat s novým domovem, stavbaři se přesouvají na nové staveniště, osádky vrtných souprav geotechnického průzkumu zkoumají sídliště, která se teprve začínají rodit na rýsovacích prknech.

Průzkum severních svahů města Ústí n. L., které byly určeny k výstavbě bytů pro 24.000 obyvatel, je již odbytou věcí. Před několika lety stál však před odborníky Krajského projektového ústavu, kteří měli dát svůj souhlas s podklady pro zpracování podrobných územních plánů, jako obtížný oříšek. V místě sídliště byly kdysi konány kutací pokusy, nebo dokonce těženo uhlí. To vše by mohlo být historickou zajímavostí, nepříliš důležitou v tomto kraji tak požehnaném na uhlí, kdyby náhle znalost historie nebyla tak aktuálně nutná pro posouzení staveniště. Bylo třeba prozkoumat celé staveniště, zda není některá jeho část poddolovaná. (...)

A tak znovu po letech vyšly najevo skutečnosti o tom, jak se na Skřivánku, tehdy nazývaném Kohlbruch, těžilo uhlí již od roku 1760. (...)

O nadějích, s kterými se kdysi kutání začínalo, hovoří i žádost, podaná magistrátu města Ústí v roce 1817, uložená dnes v okresním archivu v Trmicích pod číslem 5093 ...“ (Průboj, 1967)

Pozornost investiční stavbě (10.-11.7.1971)

Tento článek začíná sice na první straně novin a je celkově poměrně rozsáhlý, základní a konkrétní informace však najdeme až v jeho pokračování dále v tomto čísle Průboje.

Článek neurčitě přiznává špatnou situaci v rámci procesu bytové výstavby v Ústeckém kraji. „Situace v přípravě investiční výstavby se účinně neřeší. (...) v Severočeském kraji měla být situace v této oblasti již příznivější.“ (Průboj, 1971)

Až později konkrétně přiznává zpoždění a potřebu ho napravit. Zde je také jmenována Severní Terasa, hned jako první v seznamu zpožděných staveb. „Jako příklad lze uvést Severní terasu v Ústí n. Lab.“ (Průboj, 1971)“

Důvodů uvádí několik; zpoždění dokumentů k projektu, nerespektování tzv. proudové technologie, špatnou časovou organizaci (Průboj, 1971) nebo i to, že „Severočeský kraj svými podmínkami často činí přípravu investiční výstavby složitou a náročnou.“ (Průboj, 1971)

Také je v textu podotknuto, že „Zpoždování projektové přípravy je běžným zjevem.“ (Průboj, 1971)

To, co je možné jednoznačně vyčíst z tohoto článku je, že stavba sídliště Severní Terasa se zpozdila. Také se dá usoudit, že místní tisk jasně a viditelně o tomto faktu neinformoval. Je možné, že kvůli přetrvávající bytové krizi (Musil, 2002, s. 274) nebylo žádoucí tuto informaci prezentovat tolik, jako například včas dokončené stavby.

Tento předpoklad by vysvětloval i fenomén, na který jsem při vyhledávání článků o Severní Terasě zaznamenala; to bylo, že o Severní Terasě se v letech, kdy měla být podle všech informací stavěna, skoro nepsalo v místním tisku. V rámci práce v archivu jsem si všimla, že o ostatních v ten čas stavěných sídlištích se píše častěji a delší články.

Rozhovory a jejich analýza –minulé a dnešní sídliště očima jeho aktérů

Rozhovory jsem prováděla se třemi aktéry. Jejich jména jsem z důvodů anonymizace nahradila jmény Helena, Emílie a Cyril.

Heleně je 52 let a pracuje v oboru distribuce tepla a elektřiny. Na Severní Terasě se narodila, strávila tam dětství a její rodiče tam dodnes bydlí. Helena sama se na sídliště vrátila po jejím rozvodu.

Emílii je 55 let a pracuje jako účetní. Na sídliště se s rodiči přestěhovala, když jí bylo kolem 10 let. Ze sídliště se také na pár let odstěhovala a vrátila se na něj po revoluci. Na sídlišti dodnes bydlí. Její rodiče se ze sídliště taktéž neodstěhovali.

Cyriilovi je 76 let a pracoval ve stavebnictví jako mistr a stavbyvedoucí. Dodnes na svém oboru aktivně participuje formou konzultací. Cyril se přímo podílel na stavbě bytových objektů a staveb občanské vybavenosti. Na stavbě sídliště trávil všechny své pracovní dny od roku 1972 přibližně do roku 1975. Část svého života také bydlel v blízkosti sídliště a na sídlišti měl členy rodiny. Dodnes sídliště navštěvuje, o jeho prostor se zajímá ale zároveň u něj nepozorují tak blízký vztah k Severní Terasě jako u zbylých dvou aktérů.

Se všemi aktéry jsme během rozhovoru narazili na několik témat, která se týkají jejich porozumění a interakcí s prostorem Severní Terasy. Analýzu rozhovorů jsem rozdělila do šesti témat, která se propojují s tématy textové analýzy a teorie mé práce. Těmito tématy jsou nezastavěný veřejný prostor, prostor parku, zkušenost aktérů s občanskou vybaveností sídliště, téma komunity na Severní Terasě a téma výstavby sídliště. Jejich výběr jsem takto zkonstruovala, protože všechna témata nějakým způsobem vnímali všichni z aktérů a také proto, že doplňují tematicky teoretickou část mé práce a textovou analýzu.

Různá témata nahlížíjí tito aktéři z různých pohledů, hlavní rozdíl však vidíme u Cyrila. Na rozdíl od ostatních dvou aktérů Cyril vidí celý prostor sídliště optikou člověka podílejícího se na vzniku prostoru. Jeho pohled tedy zahrnuje především to, jak se sídliště stavělo a také má poněkud kritičtější postoj k Severní Terasě, a to hlavně k estetickému vnímání prostoru. Cyrilovy vzpomínky a jeho celková perspektiva nám ale také nabízí možnost nahlédnout do toho, kam až v systému konstrukce prostoru v socialismu dopadá dobová ideologie.

Nezastavěný veřejný prostor

Nezastavěný veřejný prostor, nebo dle Krejčího multifunkční prostor (Krejčí, 2013, s.85) je prostor zeleně a cest tvořící prostranství mezi bytovými objekty sídliště, obsahoval přírodní prvky (keře, stromy) i umělé prvky (lavičky, pískoviště).

Ve výpovědích aktérů se veřejný prostor sídliště objevuje v různých perspektivách, což souvisí s věkem a typem vztahu aktéra k prostoru. Také v rozhovorech objevuje

navazování těchto prostorů na prostor parku Severní Terasy z důvodu podobného užívání obou prostorů.

Vzpomínky na nezastavěný veřejný prostor měla Helena také velmi živé. Helena se na sídlišti narodila, takže její nejdřívější vzpomínky na park a další venkovní veřejné prostory jsou z pohledu dítěte, podle toho s nimi také interagovala. Popisovala mi ale i to, co jako dítě v tomto prostoru viděla kolem sebe. Ve vzpomínkách vidíme interakce v tzv. multifunkčním prostoru (Krejčí, 2013, s.85), tak v parku v centru sídliště.

„No tak my jsme jako děti vlastně se pohybovaly okolo toho paneláku, tam vlastně byly klasický jako prolejšačky, železný. (...) Venku se věšelo prádlo, takže to jako bylo furt... Okolo toho my jsme- vlastně bylo křoví, třeba vzrostlý už, takže si pamatuju, že jako děti jsme si hrávaly prostě na schovku, že jsme se prostě různě schovávali. A pak jsme vlastně chodili sem do toho parku, kterej měl už tehdy udělaných jako spoustu hezkejch věcí pro děti, (...) takže my jsme vlastně na v tom parku trávili hodně času a že jo, jezdilo se tam na kole....“ (Helena, 52 let)

Helena také během vzpomínání na veřejné prostory akcentovala bezpečí v rámci absence silnice a tedy i aut kolem parku a v blízkosti bytových staveb. Aspekt bezpečí se stejným účelem popisuje architekt. (Krejčí, 2013, s. 109)

„...když člověk vyleze z domu, tak tam nikde nebyla silnice, jo, to bylo strašně fajn, že vlastně ty rodiče se nemuseli bát, že ty děti něco přejede (...) My jsme prostě v uvozovkách courali tady, tím, že ty auta jakoby nejezdili..“ (Helena, 52 let)

Veřejný prostor byl využíván po celý rok, na to také Helena vzpomínala. Vyprávěla mi o tom, jak se v jejích dětských letech bavili děti s rodiči zimními sporty (bobování, sáňkování, dětské lyžování) právě v prostorech mezi bytovými stavbami v multifunkčním prostoru.

Helena v rozhovoru mluvila vzpomínala se samozřejmostí na všechny aktivity prováděné dospělými lidmi, pokud mluvila jen o dětech, specifikovala to explicitně. To znamená, že na prostor vzpomíná jako na užívaný multigeneračně, tak, jak byl zamýšlen architektem Krejčí, (2013, s. 107)

Ze vzpomínek Heleny je znát, že park na sídlišti a ostatní veřejné prostory nepřekračovaly využitím jeden druhý, ale doplňovaly se. To kontrastuje s tím, jaká je situace na Severní Terasě podle Heleny dnes, jak jsem zjistila později v rozhovoru. Probíhaly tu různé typy interakcí, které proplouvaly silnicemi nepřerušným prostorem bytových staveb, staveb pro veřejnost a nezastavěného veřejného prostoru.

„Lidi prostě šli- šli si v neděli pro nějaký dortíky tady, no, tak se tady s někým potkali. Vybavuju si, že možná tam možná tam byl 1 nebo 2 stolečky. Ono to nebylo vysloveně jako že by se tam sedělo jako tady, ale bylo to vlastně, že tam prodávaly ty zákusky a tu zmrzlinu. Tak prostě ty lidi se tady prostě potkávali. A tím, že to bylo- tady zrovna třeba tenhle ten Horizont¹, byl u toho parku, tak vlastně si tady něco koupili. Pak šli do toho parčíku.“ (Helena, 52 let)

Podle Heleny proběhla změna podoby multifunkčních prostorů. Dnes nejsou prostory plné prvků, se kterými by mohli obyvatelé sídliště interagovat tak, jako tomu bylo při jeho výstavbě. Mezi obytnými domy zbyly někde viditelné pozůstatky, jinde je jen zatravněný prostor.

„Dřív se to jakoby chránilo, nikdo si to nedovolil, to rozbit, jo, teď už to rozbitý. (...) A tam, kde dřív byly pískoviště no, tak už tam nejsou... dneska už kvůli tý hygieně, protože jsou tady ty kočky, že jo?“ (Helena, 52 let)

Tato změna ve vybavení by znamenala změnu v interakci lidí s prostorem sídliště. To Helena potvrdila vlastní zkušeností, když mluvila o své preferenci parku na Severní Terasě před ostatními veřejnými prostory *„Ale když pak jakoby vylezu ven, tak si třeba nezdržuju přímo u toho paneláku, ale prostě jdu okolo, do okolí, toho parku.“ (Helena, 52 let)*

Rozhovor s Emílií taktéž začal vzpomínkami na minulou Severní Terasu a její veřejné prostory.

„Tady jak byl právě ten Horizont, tak chodili jsme i třeba jako samozřejmě na nákupy, ale i se tam jako jít podívat, sednout si, nějak popovídat. Tam právě dřív byla samoobsluha. Jo, jak to bejvalo vždycky na těch sídlištích, tak v tom byl celý komplexu byla dole samoobsluha, vedle byl řezník, cukrárna, drogerie. (...) Pak spíš právě ten park, tam sedět, třeba jako posedět, popovídat, no.“ (Emílie, 55 let)

Emílie mi popisovala, jak trávila jako dítě (stejně jako Helena) většinu svého času ve veřejném prostoru sídliště. Zmínila prostory vnitřní, ale hlavně vzpomínala na venkovní veřejné prostory parku. Vzpomínala na to, že už od založení parku v něm trávila čas. Stejně jako Helena i Emílie výrazně ve vzpomínkách propojuje nezastavěné veřejné prostory a prostory parku.

---

¹ jedno z obchodních center sídliště za socialismu, jméno si drží dodnes

„A v tom parku tady třeba jo, v parku jsme pobývali, ten se tehdy vlastně zakládal, ten park, tak tam byly takový malý stromečky všude, to teprve začínalo nějak růst. (...) No jako takhle v rámci toho sídliště jako jsme měli různě ty kamarády, tak jsme na ně zazvonili a šli jsme se někam třeba projít taky tady po tom parku. (...) Normálně jsme tady pobíhali tak po parku a i někde v okolí. My jsme fakt spíš lítali venku, byli jsme pořád někde.“
(Emílie, 55 let)

Emílie velmi pozitivně vnímala veřejný nezastavěný prostor sídliště a jeho konkrétní prvky v časech, kdy trávila čas na sídlišti za mlada. Porovnávala to, co dříve stálo, s tím, co na stejných místech najdeme dnes. Emílie vypráví o rozdílu v udržovanosti těchto prostor v socialismu a dnes. Také vzpomíná, že řada prvků vložených do prostoru mezi bytovými domy zmizela. Dá se předpokládat, že tato změna prostoru patří mezi procesy zapříčiněné právě změnou politických režimů a tím proměnou společnosti.
(Lehečka, 2021, s.141)

„Jo tak tady třeba před naším barákem, tak tady bylo hřiště, který bylo obehnaný, hrál se tam prostě hokej, hokejbal jo, takže bylo obehnaný takovýma těma sítěma, a to... No a když jsme se sem nastěhovali, tak už je to takový různě tam už žádný sítě nejsou, žádné mantinely, nic není udržovaný, no je to spíš takový divný. No, děti tam jezděj na kole, teď. Tady byl pinčes, to je tady taky- zůstal ten pinčesovej stůl, ale taky- už to není v pořádku, jo? Už není takovej jaký byl. No a zmizely hodně takhle ty houpačky pro ty děti, ale to je zase v tom parku, v tom parku. No, byly tady, byly tady vlastně mezi těma vždycky barákama houpačky, pískoviště. Jo, kde teda ty mamči tam seděli a blbly tam s těma dětma, a tak, prolejšačky, a ty tam už dneska nejsou, ale to zase bylo zrušený.“ (Emílie, 55 let)

Na nezastavěný prostor sídliště a jak se tvořil jsem se ptala i Cyrila a on mi ho popsal dle jeho vzpomínek. Vzpomínal na výstavbu parku a na multifunkční prostor, o kterém zmiňoval, že byl požadavkem ke každé obytné budově a stavba nebyla zakončena, dokud tento prostor neměl prvky, které v něm byly navrženy. Tyto prvky jmenovitě popisuje Krejčí ve své knize. (2013, s.85)

„V těch jednotlivých etapách byly takzvaný „sadové úpravy“, kde mezi těma jednotlivěma panelákama bylo udělaný dětský pískoviště, lavičky a takovýhle základní věci pro děti, pro rodiče s dětma to tam bylo, a to bylo současně hned, když se dokončil ten objekt, tak současně s tím se budovaly i tydlety věci, o kterých mluvím, a byly tam i hřiště

dál tam i byly- tam i dokonce kurty navržený, který jsem taky já tam dělal. (...) Ta stavba by nebyla- to nebylo možný předat bez těch sadových úprav, který tam byly.“ (Cyril, 76 let)

Z vyprávění a vzpomínání aktérů je znát, že nezastavěné veřejné prostory parku v socialismu měly mnoho funkcí. V dnešní době se ale interakce z těchto prostorů přesunuly do prostoru parku a prvky postavené v tomto prostoru se přestaly používat a do jisté míry i vymizely.

Park

Park je dle jeho architekta (Krejčí, 2013, s. 99) významově důležitým prvkem sídliště. Aktéři sídliště ho dnes však považují za něco jako dominantu Severní Terasy.

O parku na Severní Terase se Helena rozprávěla. Vyjadřovala jistou blízkost k tomuto prostoru a vyprávěla mi, že dnes se toho v parku děje. Vnímá ho jako centrum dění na sídlišti. Je to dle jejích zkušeností prostor, kde se lidé scházejí napříč generacemi a jsou tu pořádány různé tematické akce. Tady vidíme setkávání lidí v parku jako jednu z jeho hlavních funkcí, což souhlasí i s plány architekta založených na modernistických principech. (Krejčí, 2013, s. 85)

„Když se pořádá nějaká akce, tak ji pořádá v tom parku, to je jako hezký, že vlastně furt ten park je středobodem, středobodem toho, jakoby, týhletý Severní Terasy, toho sídliště, že tady pořádají vlastně i koncerty, že jo? (...) A takže koncerty dělaj tady, vlastně, že jo, na podzim chtějí vinobraní nebo degustace všechny možný pro děti, že jo, dětský dny, čarodejnice a všechno se jakoby odehrává v tom parku. (...) No a myslím si, myslím si, že i ty školy třeba využívají toho, že když mají tělocvik, tak vlastně třeba ty děti běhají jakoby. (...) Tady pořádají v tom parku vlastně na těch koloběžkách, že se jezdí, že jo do kolečka... Ten park je jakoby středobod všeho (...) protože oni tam se tam učí vlastně, ty mámy s těma dětma vlastně, chodit, i třeba starý lidi, hodně tím, že jsou tam ty keře vzrostlé, tak tam potkáš spoustu jako i starších lidí, který tam seděj v létě na tý lavičce ve stínu jo, pozoruju cvrkot, jak tam prostě lidi choděj.“ (Helena, 52 let) Z knihy architekta lze poznat, že toto byl jeho záměr, (Krejčí, 2013, s. 85) v rámci jeho návrhů ale plánoval tyto funkce na více místech v rámci Severní Terasy, jako například v sektorovém centru (Krejčí, 2013, s. 107), které se na sídlišti nakonec nedostavělo. (Skřivánková a kol., 2016, s. 258)

Helena park popisuje jako prostor rozhodně odlišující sídliště a jako prostor navštěvovaný nejen obyvateli této městské části ale i dalších čtvrtí města.

„Tak je to prostě něco jinýho oproti všem sídlištím prostě, co je, no protože tady opravdu seš v parku (...) Pak sem přijíždějí vlastně z Krásňáku jako pětkou i různý osoby, že jo, když jsou tady kolotoče, no tak je to stejně plný Cikánů, který nebydlej tady a bydlej v Krásňáku. Takže no, takže se sem i lidi vlastně sjíždějí z města, ale pořád ten park prostě dodává, jako tu komunitu, jako nějakým způsobem, jo, takže ten park to tady jako hodně drží, i když vlastně tady ty všechny malý obchůdky jako z tak nějak z toho zmizely. Sjížděj se na ty akce, to jsem sjížděj, prostě odevšad no.“ (Helena, 52)

V jedné části rozhovoru s Emílií jsme se dostaly k jejím dnešním zkušenostem s prostorem parku na sídlišti Severní Terasa, kde jsem objevila předpoklad, že pokud byly zrušeny prvky ve vnějších veřejných prostorech, je možný přesun interakce s prostorem právě do parku. Ten se potvrdil, když Emílie explicitně popsala přesun aktivit venkovního veřejného prostoru do prostoru parku v dnešní době.

„No tak nejčastěji dneska chodíme právě do toho parku, jo, kterej je fakt bezvadnej. No, takže když někam chceme jít se projít, tak vždycky jdeme do parku. Protože je velikej, je pěkněj. Jo no, i když přijdou nějaký návštěvy, tak se jdeme prostě projít do toho parku, se tady dá prostě jezdit na kolečkových bruslích a na koloběžkách a prostě pro děti, že tam je to vyžití jako pěkný, a je to taková pro ty dospělý- že se tam jako sdružují ty lidi z toho sídliště. Je tam hodně laviček. (...) Takže to hřiště, spíš se- jako spíš to všechno je v tom parku. Spíš se to centralizovalo tam do toho parku, no. Jo a tam ty děti mají vlastně ty různý domečky, tam prolezaj, a taky houpačky, ale už asi bezpečnější, než to bývalo. No tak bylo dobře, že vlastně na ty děti i maminky i viděly, kde si hrajou. A teďka to před tím barákem vlastně není nikde nic no, jsou v parku.“ (Emílie, 55 let)

Když Emílie mluvila v první osobě množného čísla, mluvila o sobě a své rodině. Také během popisu jejích zkušeností několikrát zmínila vícegenerační interakce právě v prostoru parku, kterou architekt zařadil mezi funkce prostoru shodující se s dobovou ideologií. (Krejčí, 2013, s. 85) Emílie také v rámci svých s parkem popisovala jeho estetičnost a udržovanost a zároveň akcentovala přidání různých nových prvků do prostoru parku.

Emílie, stejně jako Helena, mi během rozhovoru zmínila, že park je mimo velké množství prvků na sport, odpočinek i prvků hřiště pro děti také prostorem pořádání společenských akcí, kde se schází lidé nejen ze Severní Terasy ale z celého města.

„A líbí se mi, jak to tam prostě kvete všechno na jaře. No je ten park fakt parádní, když si chceš odpočinout, tam vlastně je i taková část na opalování, jak se tamtomu říká-

No tam jsou taky ty deštníky, na malý louce jsou tam deštníky, můžou se tam normálně lidi opalovat, hezky, okolo takovej potůček tam teče, umělej teda. A jsou tam- jsou tam ty slunečníky. Asi 10 jich tam je. Nemusíš si nic bookovat jinde, jenom si přijdeš lehneš a ono to tam je jako i pro děti i jako pro dospělý, no. (...) Protože se tam vlastně fakt pořádá hodně těch akcí pro děti, čarodějnice a halloween, jo, prostě nějaký ty tradiční tydlety, a schází se tam i ty lidi z toho sídliště, nebo i jakoby třeba z celého Ústí jo, ani nevím kolikrát kde právě zaparkovat, když to jsou pak ty děti tam...“ (Emílie, 55 let)

Cyril na park rozsáhle vzpomínal a komentoval ho. Stejně jako předchozí dva aktéři ho viděl stejně jako centrum dění v rámci veřejného prostoru dnes. A to i přes rozdíly v jeho zkušenostech s prostorem celého sídliště. Mluvil o jeho výstavbě, jaké aspekty v parku byly už od jeho založení a zmiňoval jeho unikátnost, dokonce předpokládal, že v době plánování sídliště byl park neobvyklým řešením a architekt ho musel prosadit. Na to samé vzpomíná Krejčí (2013, s. 85)

„Ten velkej park, kterej tam je, to se stavělo současně, tam byl takovej ten. on tam snad je doteď, ten bazén takovej jo, tak v tom v zimě děti jak, to je svažitý, tak tam prostě sáňkovali. Tak to bylo od začátku a ono se to postupně dobudovalo, trvá to možná dodnes, že jo, že tam dělali nějaký skluzavky pro děti, a to- to se jako mění. Ale ten základ tam byl, byla tam udělaná výsadba těch stromů, samozřejmě trávník všude a chodníky a ty silnice-komunikace, teda. Tak to tam bylo všechno od začátku. (...) „Ten park je taková křižovatka, to je pravda... takovej dle park tam už není jinde, že jo. Na ostatních sídlištích, podle mě. Samozřejmě, že tenhle ten prvek, tam je výbornej, ten to všechno vyzdvihne- to všechno, že lidi tam můžou v podstatě relaxovat. Je, určitě je důležitěj, jednak pro volnej čas těch lidí, matek s dětma- určitě, těch nejmenších, pak i těch větších, který už jsou bez maminek, a i pro mě a pro starší populaci, že jo, který tam můžou vyvětrat, jak se říká, no tak je to důležitý. (...) Takže je to celkem unikát, co se týče- no já si myslím, že jo. Věřím, že se to muselo vybojovat... To je záslužný čin, teda to, jestli s tím měl nějaký problémy. To já věřím, že jo... Ten park je výborná věc. To se mu podařilo teda prosadit záslužnou věc. Fakt, ale to myslím úplně upřímně.“ (Cyril, 76 let)

Občanská vybavenost

Občanská vybavenost byla pro všechny s aktérů předním pozitivním rysem prostoru sídliště. Dozvěděla jsem se, že za socialismu bylo na Severní Terasě velké množství

specializovaných obchodů, které se nacházely ve dvou tzv. distribučních centrech, Cíl a Horizont. Byly v dolní části centrálního parku, každé na jedné straně.

K tématu občanské vybavenosti jsem se dostala hned v začátku rozhovoru s Helenou.

„Já jsem bydlela v Ladový ulici, dřív to bylo ČSSP, československého sovětského přátelství ulice. Bylo to vlastně hned úplně z kraje, kde je hotelák a pak vlastně byly první 3 paneláky. Ten vrchní byl na nožičkách, ten- vlastně ty tam všechny stojej. Vedle toho byla vlastně školka, teď je to dětskej domov, a byl tam obchod, jmenoval se Cíl teďko je tam, nevím, co to tam je, tam je restaurace, a pak nad tím je obchod Norma.“ (Helena, 52 let)

Helena mi popisovala, jaké veřejné prostory v této části sídliště byly před revolucí. Zaměřila se právě na obchodní centrum Cíl, které bylo nejbližší jejímu bydlišti. Dokonce si vzpomněla přesně jaké typy obchodu v Cíli za socialismu byly.

„Bylo tam PNS a hodinářství tam bylo, si pamatuju, no PNS to byly jako noviny, jako trafika... Jo, a vlastně nahoře v tom Cíli tam bylo kadeřnictví, holičství, byly tam nějaká jako krejčovství? Tam myslím, měli kancl nahoře. A dole, vlastně, pod tím cílem teď je tam UL Kras, firma, tak tam byla Zelenina...“ (Helena, 52 let)

Helena ve svých vzpomínkách měla přehled i o tom, jak vypadalo obchodní středisko na druhém konci sídliště, v jehož prostorech jsme se nacházely, když jsme se na rozhovor sešly.

„No tak vlastně ten Cíl, ten byl takovej menší a tady vlastně v Horizontu, tady na tomhleto vršku byla z kraje knihovna, kam vlastně jsme chodili jako děti, to jsme prostě milovali, knihovnu. (...) Mám dojem, že tady byli jako drobný opraváři. Jo a pak tady vlastně byly takový jako místnosti, kde se třeba pořádali dětský karnevaly. Jo že, to byla kulturní jakoby místa, a vlastně v té spodní části, tam byla vlastně velká samoška. Vedle toho byla masna, samostatná, a za tím byla cukrárna.“ (Helena, 52 let)

Z jejího jasného popisu můžeme pozorovat, že se ve veřejných prostorách obchodních center v minulosti často pohybovala, s prostorem interagovala. Také pozitivně hodnotila tehdejší občanskou vybavenost sídliště – vzpomínala, že z tohoto hlediska nebyl důvod prostor sídliště opouštět. *„Jo, takže tímhle, tím pádem vlastně tady my jsme fakt tady měli naprosto všechno, že jsme nakoupili a fakt jsme nemuseli prostě nikam do centra jezdit“ (Helena, 52 let)* Přístup ke službám v městské části byl také dobovým požadavkem, jak popisuje Miusil. (Musil, 2001, s. 286) Helena dokonce vzpomínala na její vnímání

vyšší kvality vybavenosti sídliště oproti ostatním městským částem. „*Tohle to spíš lidi jako kvitovali, že vlastně ted'ko mají tu vybavenost jako větší, to vím, že spíš jako byly, že i z těch jinejch sídlišť, pak jako chodili sem než třeba do města, mě přišlo.*“ (Helena, 52)

Helena v dnešní době vidí změnu obchodních prostor oproti dobám socialismu, vzpomíná na změnu vlastníka a následnou změnu prostoru – přesun obchodních prostor do supermarketu a spolu s tím opuštění nakupování v individuálních obchodech.

„*Cíl a tady, ten Horizont, kde jako měli všechno, tak tím, že se tady změnili ty majitelé, že jo, ty krámky nebyly udržitelný tím, že jsou ty velký supermarkety, že jo? (...)* Je tady velkej Albert, tak prostě se tohleto, jakoby, jakoby neužíví.“ (Helena, 52 let)

Emílie mi také (stejně jako Helena) vyprávěla o nových veřejných obchodních prostorech, které vznikly v suterénu bytových objektů u parku, které nahradily průchozí prostor z jedné strany domu na druhou. „*...po revoluci vzniklo hodně na tý straně tam, kde je právě směrem k tý Normě, tak to jsou takový ty baráky, jak se říká na nožičkách, a tady u nás jsou taky na nožičkách, tak v těch prostorech vzniklo strašně moc, jako tam byly večerky, vinotéka, a to tam teda zůstalo, snad. Jo, lékárna to není, ale zdravotní pomůcky, to tam bude, tak to je jediný, co tam zůstalo. A ještě jeden obchod, tam snad prodávají svatební šaty- nebo půjčujou. No tak to bylo právě plný různých občůdků. No to jako bylo takový příjemný, že tam... Ty tam nebyly předtím, tam prostě byly prostory, kde teda si děti právě hrály, třeba fotbal jo...*“ (Emílie, 55 let)

Z rozhovorů s aktéry jsem pochopila, že v dnešní době obchodní prostory vypadají jinak než za socialismu, což by se dalo očekávat. Z mého pozorování (ale i z rozhovorů) vyplynulo, že obchodní prostory Cíle a Horizontu jsou dnes nefrekventované a nižší kvality. Nákupní prostory vznikly na sídlišti nové, jsou k nalezení přes čtyřproudovou ulici vedle parku. V komplexu se nachází supermarket obchodního řetězce a pár menších též řetězcových obchodů, které jsou zasazené do prostoru velkého a plného parkoviště.

Emílie a Helena ještě obě mluvily o řadě malých obchodů, které po revoluci vznikly v suterénu první řady bytových objektů přímo u parku. Obě mi ale napověděly, že ty nejsou moc navštěvované a při pozorování prostoru kolem parku jsem se o tom sama přesvědčila. Do těchto malých občůdků skoro nikdo nevcházel ani nevycházel a většina z nich byla zavřená, některé byly napůl či docela vyklizené.

Komunita

Každý z aktérů v průběhu rozhovoru minimálně jednou poznamenal, že se v prostoru sídliště. Aktéři tak propojují materiální prostor se sociálním prostorem, to znamená že prostor sídliště a hlavně aktéry často zmiňovaný prostor parku, tedy konkrétní materiální prostor udržuje sociální prostor na Severní Terasě. Aktéři tomuto fenoménu rozumí v rámci pojmu komunita.

„Jako my jsme tu pak taky byli komunita, protože tím, že se sem ty lidi nastěhovali vlastně ve stejném věku, prakticky všichni, i- pamatuju si, byli tam i v uvozovkách důchodci, jim možná bylo 50, jako je teďko mě, jo, ale prostě pro nás to byli důchodci, tak prostě jsme byli, byli všichni stejně starý, ty naši rodiče, my děti jsme byly podobně jako starý, že jo, všichni, takže jako byla to ta komunita tehdy vlastně fungovalo.“ (Helena, 52 let)

„...pořád ten park prostě dodává, jako tu komunitu, jako nějakým způsobem, jo, takže ten park to tady jako hodně drží...“ (Helena, 52 let)

Emílie během našeho rozhovoru několikrát vyjádřila její velice blízký vztah k prostoru sídliště jak během vzpomínání, tak během části rozhovoru o její dnešní interakci se sídlištěm. Porovnává Severní Terasu konkrétně například ke Krásnému Březnu, dalšímu sídlišti z Ústí nad Labem.

„Pak vlastně bylo to Krásný Březno, to stavěli pozdějš než tohle sídliště, tam pak se to časem nějak zhoršilo. To tam nebylo tak hezký, pak tam teda začali z té Matiční ulice proudit... no ty obyvatelé různý, no. Takže tady to sídliště mělo jako dobrou pověst, rádi tu lidi, jako se sem stěhovali, bydleli to jo. Jako i teď si myslím, že zůstává furt jako jedno z nejlepších.“ (Emílie, 55 let)

U Emílie tedy vidíme jako hodnotící prvek jak estetičnost městské části, tak složení jeho obyvatel. Pozitivní hodnocení je podkresleno i jejími pozitivními vzpomínkami na prostor a sociální vazby v něm.

„No, já právě že mám samý dobrý vzpomínky. (...) A měla jsem pocit, že je tady nějaký- jako nějaká komunita lidí, jako který se navzájem znají a jsou jako vůči svým přátelský. Jo jo, to byly vlastně taky rodiče mých spolužáků. (...) Takže ráda- ráda se sem vracím, no a už bych se nikam jako nestěhovala. I tím, že to tady znám no. Je to tady sympatický a právě mám vztah tady k tomu, protože si, že jsem tu měla babičku (...) jo, takže máme tady k tomu takovej rodinný vztah...“ (Emílie, 55 let)

O komunitě se během našeho rozhovoru zmínil i Cyril. Tu vnímá spíše z pohledu pozorovatele, procházejícího člověka, nezahrnuje se do ní jako Helena a Emílie.

„Je pravda, že tady na té Terasě se ty lidi prostě fakt potkávají v tom parku. My s manželkou chodíme tam do tělocvičny někdy trénovat tancování, chodíme totiž na- do tanečních jakoby, na lekce tance, a chodíme pak tím parkem právě pak z toho jako tréninku a tam je to fakt takový, že se tam prostě ty lidi potkávají, povídají si, minule tam byla nějaká akce dokonce, takže bych řekl, že ta komunita jako je, že se tam lidi znaj a bavěj se spolu, jako sousedi, myslím.“ (Cyril, 76 let)

Stavba sídliště

Téma stavby sídliště jsem zaznamenala jako důležité hlavně v rozhovoru s Cyrilem. Kvůli jeho rozdílnému vztahu k Severní Terasě jsem se rozhodla téma zahrnout, protože jsem na Cyrilově vyprávění viděla tři zajímavé jevy. Prvním z nich je míra toho, jak Cyril viděl do plánování prostoru sídliště architekty a projektanty a do zásahů vnějších jako například ze strany města. Dalším aspektem vycházejícím z aktérových zkušeností bylo, jak se do jeho práce a do jeho zkušeností s prostorem projektovala moderní ideologie. Třetím aspektem je rozdílnost vnímání stavby ale prostoru Severní Terasy obecně na rozdíl od ostatních dvou aktérů.

Cyril vzpomínal, že v rámci jeho práce pracoval na více sídlištích v okrese města a porovnával vzpomínky na prostor zkoumaného sídliště se vzpomínkami na prostory ostatních sídlišť. Také zmínil konkrétní stavby, na kterých se podílel.

„V podstatě jsem celou svojí kariéru dělal na sídlištích. To nejenom tady na tom, kde se bavíme, jo. Já jsem pak vydělal i na sídlištích v Krásném Březně a v Neštěmicích. Toho bylo víc Libouchci, to třeba bylo takový menší sídliště. (...) Tak na té Terasě sem pracoval od roku 72, tuším a tam jsem dělal asi 2 roky nebo 3 roky dílovedoucího neboli mistra a pak jsem tam dělal stavbyvedoucího 3 roky.“ (Cyril, 76 let)

Cyril je do mého výzkumu přinesl své vzpomínky o průběhu toho, jak probíhal proces stavby sídliště. Zatímco ostatní dva aktéři vzpomínali na život v prostoru, Cyril vzpomínal na tvoření prostoru a jako odborník v oboru vysvětloval jeho specifika. Jeho perspektiva vnáší do výzkumu nový pohled. Například vzpomínal a zároveň mi vysvětloval průběh stavby na etapy, která se využívala i v rámci Severní Terasy.

„V těch celcích, který byly v tom sídlišti, tam to bylo rozdělené do několika etap. A ta etapa vždycky byla uzavřenej sídlištní celek, kde bylo, jo takovejch 200, 400, 800 bytů řádově, byla tam školka, byly tam jesle, byla tam občanská vybavenost, technická vybavenost, prodejna nějaký- nějaká, jo, sídlištní, a to bylo vždycky na každém to na každé

té etapě byl byl takový ucelený soubor tý stavby, který by fungoval sám o sobě jako malý sídliště a těch etap tam bylo několik.“ (Cyril, 76 let)

Cyril se se mnou podělil o to, jak viditelné mu byly vlivy města a dalších aktérů ve vyšších pozicích. Zmínil, že si nebyl jist, co se děje v rámci plánů sídliště „výš“. Do jisté míry ale interagoval dle jeho vzpomínek s aktéry s vlivem prostor ovlivnit. *„V rámci města jsem přehled neměl, to tak daleko v té době moje kompetence nešahaly, a spíš jsem věděl to, co jsem slyšel nebo co jsem se dočetl, že jo? Tam konkrétně jako jsem neměl možnost jako ovlivňovat tydlety věci. (...) Znal jsem samozřejmě všechny ty architekty, který byly zainteresovaný na těch konkrétních stavbách, který já jsem dělal a který jsem řídil a to se jednalo jak o architekty, tak o přímo projektanty, který projektovali tu konkrétní část jako statici, třeba že jo nebo některý, který dělali tu stavební část vlastní, a některý navrhovali... takže ty jsem znal osobně. Samozřejmě jsem musel docházet řešit problémy do jejich ateliérů a... Takže to ano, to jsem měl.“ (Cyril, 76 let)*

Aktér také během rozhovoru vzpomínal na to, jak tehdy pohlížel a stále pohlíží na povahu jeho práce. Zajímalo mě, zda v ní lze vidět ideologické zabarvení. Poskytnutí svou práci ostatním lidem prostor pro život tak, aby měli všichni vše na dosah, bylo do jisté míry pro Cyrila posláním; se svou prací se ztotožňoval hodnotově a je možné, že na to měl vliv charakter doby. Zde tedy vidíme rysy dobové ideologie v potřebě poskytnout lidem místo k bydlení a zároveň dostupnost služeb. (Musil, 2002, s. 279 a Musil, 2001, s. 286)

„Asi mělo- lidi mají kde bydlet a v té době měli kde bydlet. Měli kam chodit do školy. Ženský měli kam dát děti, do školky nebo do jeslí. Měli kde nakoupit. Byly tam i služby ostatní jako třeba pošta nebo lékař. (...) Sloužilo to účelu vlastně. Lidi, dostali byty, říkám, měli to zabezpečený jo, byl tam zabezpečený pro ně servis. Jak jsem říkal, školy, školky, jesle, zdravotní střediska, to všechno fungovalo, obchody... To všechno ano, takže byl to pojmutý jako správně velkoryse.“

Tento aspekt aktérový zkušenosti navazoval v rozhovoru na to, jak vzpomínal na socialismus. Vnímá totiž bytovou výstavbu jako jednu z charakteristik režimu. (Koukalová, 2007, s. 75) *„No to už samo o sobě je služba těm lidem, že jo, ten výsledek té práce, no tak v té době byl samozřejmě nedostatek bytů, mladý lidi neměli kde bydlet, čekali na byty několik let. Samozřejmě měli radost, když potom dostali byt, že jo měli kde bydlet. No dřív se na to hodně- jako byl na to kladenej velkej důraz i velkej politickej tlak, aby to sídliště, aby vůbec se stavily byty pro lidi. Bylo to furt pod drobnohledem jak města, tak různých... řeknu stranických orgánů, který v té době fungovaly, takže jo, ten režim na*

to, bych řekl, dost tlačil aby se stavěli byty. Nakonec je to vidět i v celé republice, se postavilo spousta bytů, že jo, to až příchodem revoluce se bytová výstavba v podstatě-tohohle typu- úplně zastavila, to skončilo, firmy stavební, takovýho druhu, který byly vybudovaný, skončily, ty se rozpustily- zprivatizovaly a v podstatě rozpustily, protože když není poptávka jo, tak firma zanikne, jo, prostě.“ (Cyril, 76 let)

Při rozhovoru se Cyril vyjádřil své negativní názory na prostor sídliště zvláště v rámci estetiky a stejně jako aktéři v nedostatku parkování. Zároveň ale zmínil, že v době výstavby sídliště se nemohlo stavět jiným způsobem, což zmiňuje i teoretická literatura. (Koukalová, 2007, s. 81-82) *„Ty stráně pokrytý téma bytama, tak mi to připadá takový všechno moc fádni jako jo takový. Skoro bych řekl i smutný, jako jo, nebo neveselý. Panelárny, ty jely, ty sekaly prostě panely jeden za druhým, že jo? A všechno, aby to mělo obrátkovost a tak dále a nebylo v tom. Nebylo tam vymyšleno nic, co by z toho se dalo jaksi namodelovat?... Asi ty firmy si to tak potlačovaly nebo protlačily, nebo to tak bylo daný celostátně? Já nevím, protože takhle se stavělo všude v Praze, v Brně, všude prostě po celý republice. No zprůmyslnili stavebnictví, jak se říká, že jo. Tak to podle toho taky tak vypadalo a vypadá no dneska. (...) Máš dost tý zeleně kolem těch objektů, to je pravda, takže to je výborný(...).“ (Cyril, 76 let)*

K procesu stavby se vyjádřili i Helena a Emílie, které částečně stavbu sídliště zažily, když už na sídlišti bydlely. Helena mi sdělila, že je dodnes spokojena s tím, jak se stavělo za socialismu a zdůraznila, že má dobrý vztah k panelové výstavbě. Emílie měla zase perspektivu toho, že skoro celý život na sídlišti pobývala a proces výstavby či estetická stránka sídliště byly aspekty její zkušenosti, které považovala za normální a moc se na ně nesoustředila.

„No, já si myslím, že to tady bylo postavený fakt dobře. Ta stavba jsem neměla pocit, že by nějak narušovala život na tý Terasě, jako když probíhala, pak se teda nedostavělo vlastně to sektorový centrum, to je jako škoda no, ale v podstatě si myslím, že to vlastně nahrazuje ten park, dneska, jo. (...) V té době se nestavilo nic jinýho než ty paneláky, no, my jsme na to byli zvyklí prostě, a dodneška vlastně mám pocit že se v tom dobře bydlí, jo.“ (Helena, 52 let)

„Já jsem totiž se přestěhovala z toho Mostu sem, když jsem měla jít do té čtvrtý třídy jako, a tam to vypadalo podobně, takže mi to vůbec nepřípadalo něčím zvláštní nebo jiný to, že se tady vlastně stavělo a- prostě takový prostě typický sídliště, takže normální, žádná velká změna oproti tomu Mostu, asi jsem na to byla zvyklá, prostě něco stavěli, pak

to postavili, třeba ten Máj, šli dál... Něco se teda nedostavělo, jsem slyšela. (...) Ale jako mám tady dneska všechno, co potřebuju, no.“ (Emílie, 56 let)

Pozorování Severní Terasy

Proto, abych mohla svou práci označit za celistvou, potřebuji se sama v roli výzkumníka vydat do prostoru Severní Terasy.

Pro svoje pozorování jsem zvolila park, který je uprostřed sídliště a je obklopen bytovými stavbami a občanskou vybaveností. Bytové objekty a veřejné objekty s parkem spojuje široká betonová cesta pro pěší. Park je rozlehlý, plný vysokých stromů a hustých keřů, jsou tu i však travnaté plochy. Jsou jím protkány užší betonové cesty, často propojené malými křižovatkami. U cest jsou postavené lavičky, v parku jsou jich dohromady přinejmenším tři desítky.

Pokud na park pohlížíme z dolní strany sídliště (např. z ulice Ladova, kterou jsem k parku přišla při pozorování prostoru), na jeho pravé polovině jsou hlavně zmíněné cesty s lavičkami a přírodními prvky. Na levé straně parku je velké dětské hřiště a dál, na levém konci parku najdeme vodní prvek. Jezírko o průměru asi 30 metrů a hluboké asi jen 30 centimetrů vypadá trochu jako kulatý mělký bazén. Je v něm nainstalována fontána a vede přes něj úzká betonová lávka. V jezírku plavou kachny. Jezírko a dětské hřiště propojuje uměle vytvořený kamenitý potok, který nese vodu z vodních prvků hřiště do jezírka. mezi hřištěm a jezírkem je travnaté plocha obklopená keři a stromy, kde jsou k půjčená lehátka na slunění.

Při pozorování jsem se pohybovala v parku ale také po cestách vedoucích v jeho okolí, abych mohla pozorovat některé objekty obchodního charakteru. Mé pozorování je zprostředkováno tímto shrnutím.

Na sídliště Severní Terasa přicházím ulicí Ladova směrem nahoru, mímám parkoviště, obchod Billa, vedle něho a nad ním vidím první paneláky, mezi sebou mají nefrekventovanou silnici bez širokého chodníku, mezi paneláky a silnicí či dalšími paneláky je spousta volného prostoru s trávou a keři a stromy.

Mezi první a druhou řadou paneláků jsou vysázeny stromy. Vyjdu do lehkého svahu na konec ulice, která přímo navazuje na park a široký betonový chodník vedoucí kolem něj. Právě tady se rozhodnu se usadit, vidím na jednu ze škol, poslední řadu

paneláků, která je natočená přímo k parku, řadu malých (a z poloviny opuštěných) obchůdků na úplném spodu paneláku.

Vidím do parku, kde pracovníci právě sekají trávu, osekávají některé keře a odfoukávají spadané listy. Trávu, větve a listy snáší do auta městských služeb zaparkovaného na straně chodníku. Podle toho, jak vypadá zeleň kolem mého místa, tady městské služby provádějí údržbu stromů a keřů asi pravidelně.

Kolem mě po betonovém chodníku nejdříve projede postarší pán na koloběžce, po něm prochází žena s dítětem (cca 7 let), dítě vyleze na lavičku, na kterou jsem si chtěla sednout a přeběhne ji. Za chvíli projde skupinka dětí bez dospělých, je jim v rozmezí asi 6-13 let, každé dítě je jinak staré. Dvě z nich mají koloběžku. Dále tu prochází žena s kočárkem a asi pětiletým dítětem, které jede na kole. Následuje je další žena s kočárkem, která vybočuje z širokého betonového chodníku a míří do jednoho z vchodů paneláku.

V následujících minutách mě míjí ženy s kočárky nebo ženy s dětmi, které mají na zádech školní batohy. Za mnou stále slyším zvuky údržby parku. Několik metrů ode mě se usadila žena s dívkou, která si vedle sebe postavila koloběžku a povídají si.

Auto městských služeb popojede o asi 200 metrů dál. K ženě s dívkou sedících na lavičce se přidá další žena s chlapcem a dívkou. Oba jsou přibližně ve věku 12-13 let. Skupina si povídá u lavičky. Pak společně odejdou.

Přichází ke mně pracovník místních služeb a žádá mě, zda bych neopustila lavičku, ze které jsem chtěla dělat pozorování, protože za ní potřebuje posekat trávu a ořezat větve. Přesouvám se tedy o kus dál, výše do parku. To mi vyhovuje, protože budu mít lepší výhled – nebudou mi ho zakrývat keře – a já budu moci lépe pozorovat park a to, jak s jeho prostorem interagují lidé.

Vidím na dětské hřiště vcházet menší skupinku dětí ve věku 8–12 let se třemi dospělými ženami, ženy dávají pokyny dětem, čeho si mají všimnout, ukazují na kvetoucí keře, ukazují na paní se psem, která prochází kolem, dvě děti z této skupiny jsou na invalidním vozíku a ženy je tlačí před sebou, odcházejí po cestě, která vede kolem parku.

Sedím na lavičce u betonové cesty v parku. Předě mnou je velké dětské hřiště ohraničené nízkým dřevěným plotem. Za mnou je zeleň, ale ta zde končí, a dále za ní už stojí panelák, který je také postaven rovnoběžně s parkem, jako v jeho dolní části. Mezi parkem a domem je cesta, po jejích okrajích jsou zaparkovaná auta.

Děti ve věkovém rozmezí 6-15 let si hrají na hřišti. Houpou se na houpačkách, hrají si v malém bazénku, potůčku a s fontánami, hrají si ve velké dřevěné stavbě s klouzačkami

a žebříky. V parku je také hřiště na beachvolejbal se sítí. Je tu asi 5 dospělých lidí, většina z nich postává nebo sedí na lavičkách. Jedna žena si hraje s dítětem u klouzaček. Kolem parku prochází lidé se psy, pár metrů ode mě sedí paní na lavičce (vedle ní sedí její pes) a pouští svou malou dceru na hřiště. Pak se na ni dívá z lavičky vně parku. Za pár minut ji volá zpět k lavičce, žádá ji o hlídání psa a odchází. Kolem projde muž, který nevypadá, že by mířil do parku konkrétně prostor využít, ale spíš prochází.

Napravo ode mě je v parku malé jezero. Kolem něj jsou rozmístěné lavičky, na některých z nich sedí lidé, většinou dospělý a dítě nebo děti. Povídají si, děti si hrají, krmí kachny nebo pobíhají kolem. Dospělí si také povídají a u toho pozorují své děti. Když se některé dítě vzdálí na větší dálku než pár desítek metrů, dospělý ho zavolá zpět k sobě. Na dvou lavičkách sedí několik starších paní v běžeckém oblečení. Chvíli si povídají, pak se zvednou a rychlou chůzí odchází. Za několik desítek minut je vidím znovu, jak rychlou chůzí jdou cestou v parku. Za pár minut po cestě běží paní ve sportovním oblečení, která po několika minutách probíhá znovu, předpokládám tedy, že šla do parku běhat.

Kolem prochází několik lidí se psy, kočárky nebo kočárky a psy. V parku se pohybují dospělí muži i ženy, sami i s dětmi. Také je tu pár starších lidí s dětmi, kteří vypadají jako prarodiče. Pohybují se tu děti různého věku, jak malé děti v kočárcích, tak děti předškolního a školního věku. Lidí věku 20-30 let se tu pohybují poměrně méně často než ostatní věkové skupiny. Jediní dva lidé, které jsem v této věkové kategorii zatím viděla, postávají na dětském hřišti a obcházejí dřevěnou stavbu pro děti, předpokládám, že tam hlídají nějaké dítě. Pak si ho fotí na mobilní telefon.

Žena sedící vedle mě se mezitím vrátila a nechce své dítě pustit samotné k fontáně vzdálené asi 20 metrů. Říká, že mu věří, ale že by jí tam mohl někdo ukradnout, že na něj až u fontány nevidí. Projde postarší muž (60-70 let) a říká ženě se smíchem, ať si dítě dá, stejně jako má psa, na vodítko. Ona mu přitakává, také se smíchem.

Prochází muž s chlapcem, o něčem tiše mluví. Jdou směrem k jezírku.

Skupina asi 10 starších (cca 15 let) dětí přichází na hřiště. Nejsou v doprovodu dospělého člověka. Sedají si na lavičky a na houpačky, povídají si a smějí se. Za pár minut se jejich skupina zvětší asi o dalších 10 dětí. Kolem nich si hrají na houpačkách menší děti. Na druhé straně hřiště skáče starší muž s mladším chlapcem (vypadají jako otec a syn) skoky připomínající parkour o náčiní na hřišti. Kolem mě probíhá další žena ve sportovním oblečení, ta má s sebou na vodítko velkého psa, běží spolu.

Často se objeví člověk sám nebo člověk s dítětem, co jen projdou. Někteří z nich se vrací a projdou znovu, z toho odvozují, že šli do parku na procházku.

Lidé jsou oblečení vesměs v každodenním ležérním oblečení. Někteří lidé jsou ve sportovním oblečení, jde hlavně o děti a běžce.

Prochází další paní s dítětem a se psem. Paní nese na zádech dětskou školní aktovku. Paní zrovna říká, že by měli přidat do kroku, jinak budou pozdě doma. Dá se předpokládat, že parkem jen prochází.

Dětské hřiště se časem víc a víc plní. Jsou tu hlavně děti, počet rodičů z mého pohledu spíše ubývá. Pozoruji, že rodiče v parku jako doprovod dětí do věku dítěte zhruba do 13-15 let, pak děti vídám spíše ve skupinkách bez dospělého. Žádné dítě nevidím interagovat s prostorem parku o samotě.

K hřišti z cesty, u které sedím, právě přijíždí dvě děti předškolního věku na koloběžkách s doprovodem dospělého muže, co jim na hřišti odebírá koloběžky a odchází si sednout na lavičku. Po chvíli vstane a jde si s dětmi hrát. Projede paní na kole. Na travnaté ploše pár desítek metrů ode mě leží dva lidé na dece, blíže je nevidím, takže je blíže nedokážu identifikovat.

Potkávám dva muže, každý má kočárek a v něm dítě, muži si spolu povídají, chodí kolem jezírka a pak si sednou na lavičky u jezírka.

Přichází postarší pán, několik metrů ode mě se zastaví, vyndá z batohu pečivo a začíná krmit holuby, kterých se tu slétne hned celý houf. Pán si pak sedne na lavičku a pozoruje holubi. Za pár minut poznává několik lidí důchodového věku o pár laviček opodál, jde za nimi si sednout a popovídat si.

Muži s kočárky nechávají děti v kočárku u laviček a jdou si stoupnout přibližně o dvacet metrů dál k jezírku, dále si povídají.

Děti se školními taškami chodí v doprovodu dospělého nebo samy a chodí po „vlnách“, v jistých časových intervalech. Dá se tedy předpokládat, že děti chodí parkem ze školy domů. V bezprostřední blízkosti parku jsem viděla, když jsem si vybírala místo pozorování, tři školy. Předpokládám tedy, že pokud dítě chodí na školu blízko parku a bydlí též blízko parku, zvolí si pro cestu domů právě park na sídlišti.

Pozorovala jsem i občůdky v suterénu paneláků, ale ty byly v časovém rozmezí mého pozorování opravdu málo frekventované. Do přibližně pěti otevřených obchodů jsem viděla vkročit za celou dobu mého pozorování asi 5 lidí.

Po mém pozorování jsem si jdu dát kávu do kavárny, ve které jsem vedla rozhovor i s jedním z aktérů mého výzkumu. Ta byla tehdy a je i dnes plná hostů. Dalo by se předpokládat, že je kavárna velmi navštěvovaná.

Když se vracím z kavárny zpět do parku po dlouhé rovné asfaltové cestě, která vede od kavárny až za jednu ze škol, vidím přijíždět mikrobus s označením pro vozíčkáře.

Do autobusu nastupují děti pod dohledem tří dospělých mužů do autobusu, jedno dítě přivážeji na vozíku a řidič ho odnáší na ruce a usazuje na místo. Mikrobus pak odjíždí od školy po asfaltové silnici z mírného kopce. Ještě, než opět vcházím do parku, vidím, jak na parkoviště ke škole opět začínají jezdit osobní auta. Předpokládám, že dalším dětem ze školy končí vyučování a ze školy je vyzvedávají jejich rodiče.

Tentokrát zůstávám na lavičce v parku, kde mám výhled jak na dětské hřiště, tak na jezírko. Po betonové lávce, která vede přes celou jeho šířku přechází dospělý muž se dvěma chlapci, kteří nesou na zádech batoh. Na druhé straně vody jde třída dětí ve věku 12-13 let s učitelkou, mají v rukách sešity a tužky a pobíhají po cestě a zapisují si něco do sešitu. Z pravé strany přibíhá mladá žena ve sportovním oblečení a se sportovním kočárkem. Proběhne kolem mě a běží dál rovně směrem do parku.

Ke hřišti přichází skupina mladých žen s malými dětmi a kočárky, rozkládají si na louce u hřiště deku, vyndávají na deku košíky a krabičky s jídlem. Dvě ženy si sedají na deku a kočárky nechávají stát kousek od deky. Malé děti si sedají kolem nich na deku a otevírají krabičky s jídlem. Jedna žena odchází s dalšími malými dětmi na klouzačku a děti navádí, kudy mají bezpečně na klouzačku vstoupit a klouzat se. Jedno větší dítě odbíhá dál do parku a hraje si s vodou ve fontáně. Od jezírka přicházejí dvě děvčata se starší ženou, žena vytahuje housku a dává jí děvčatům, která natrhané kousky housky házejí do vody a krmí kachny, které se hned k nim začínají stahovat po vodě i ze břehu. Kousek od sebe slyším, jak se dohadují děti. Vstávám z lavičky a popocházím k cestě, která vede mírně do kopce.

Na rovném místě po levé straně cesty je skákací panák na zemi a u něho stojí hlouček dětí, které se dohadují, kdo bude skákat panáka. Za panákem je fontána s vodními tryskami, které vedou ze země. Vracím se zpět na lavičku a kolem opět probíhá žena ve sportovním se sportovním kočárkem. Zřejmě několikrát běží okruh kolem celého parku. Lavička, na které jsem seděla, je již obsazená starší ženou, která se dívá, jak malá děvčata na břehu jezírka krmí kachny, a tak odcházím dál do jiné části parku. Cestou potkávám dvě starší ženy v důchodovém věku, které venčí psy. Procházím po rovné cestě směrem k nové,

kovové lavičky, kolem které jsou záhony s různě barevnými květinami. Naproti lavičce je betonové a nerezová fontánka s kohoutkem a pitnou vodou, u které stojí mladá žena se dvěma malými dětmi a jedno dítě se snaží pustit proud vody a napít se. Žena po chvíli přistupuje k dítěti a vodu mu pomáhá pustit. Dítě se napije a je spokojené. Začíná pršet a všichni z dětského hřiště postupně odcházejí.

V parku tedy chodí lidé věkově různorodí a věkové skupiny spolu interagují. Také park ale slouží jako prostor sportování, a to skupinového i individuálního. Lidé tu běhají, procházejí se a také tu venčí psy. Pokud odpočívají, sedí na lavičkách rozmístěných po parku nebo sedí nebo leží v trávě na dece. I lidé, co se dle mého názoru neznají, spolu vedou nějakou formu konverzace. Děti si v parku hrají na hřišti, prochází s dospělými nebo jezdí na kole nebo na koloběžce. V parku se do věku zhruba 15 let pohybují v dohledu dospělého člověka, starší děti se v parku pohybují samy.

Na cestách kolem parku a kolem obchůdků vidím spíše lidi v pohybu, v parku vidím spíše lidi participující v nějaké sportovní či relaxační aktivitě. Obchodní prostory jsou klidné, do obchodů nevidím moc lidí vcházet ani vycházet, z mého pozorování tedy vyplývá, že nejsou frekventované.

Na chodníku v parku jsou na více místech nakreslené dětské obrázky barevnými křídami.

Děti si také hrají vně hřiště, běhají kolem něj, hrají si se suchými větvemi, baví se, výskají a poskakují. Také sezdí na kolech a koloběžkách a hrají si s fontánami, v bazénku a s vodou v potůčku vedoucím do jezírka. Dospělí také jezdí na kolech a koloběžkách.

Z mého pozorování (i rozhovorů s aktéry) vyplývá, že v parku tráví čas lidé sídliště více než v jakémkoliv jiném veřejném prostoru. Dá se tedy předpokládat, že park je pro život na sídlišti důležitým prostorem, stává se jeho centrem, pokud jde o aktivity spojené s relaxací, sociálními interakcemi, sportem a vyžitím pro všechny generace.

Závěr

Z mého výzkumu veřejného prostoru sídliště Severní Terasa v Ústí nad Labem vyplývá několik poznatků.

Zaprvé, veřejný prostor sídliště Severní Terasa byl zásadním způsobem ideologicky a dobově ovlivněn. V prostoru jsou viditelné odkazy na socialistickou ideologii například v důrazu na aplikaci myšlenky rovného přístupu k příležitostem obyvatel, z toho vyplývá rovný přístup ke kvalitě a dostupnosti bydlení, což zapříčinilo výstavbu sídlišť. Dobově zabarvená je také koncepce parkového města, aplikací které vznikaly návrhy s velkou mírou použité zeleně. Také dobové normy týkající se výstavby zapříčinily charakter dnešního veřejného prostoru na sídlišti. Architekt sídliště zároveň prostor nahlížel s idejemi multigeneračnosti, polyfunkčnosti, a tvorbě sociálních vazeb, které také patří do dobové ideologie.

Zadruhé, tento prostor byl výrazně ovlivněn jeho architektem. Toto tvrzení je sice v dnešních poměrech nepřekvapivé. Ale to, že architekt dokázal prosadit do veřejného prostoru takový prvek, jako je velký park, a to i navzdory tehdejšími normám, bytové krizi a neochotě státu investovat finance do veřejného, je nečekané.

Zatřetí z mé práce vyplývá to, že právě tento park, který nemusel být teoreticky ani vybudován, je dnes centrem veřejného prostoru sídliště Severní Terasa. Ač se v minulosti lidé pohybovali v rámci všech druhů veřejných prostorů a prostor parku byl jen jedním z nich, v dnešní době se park stal centrem veřejného prostoru. A to nejen ve smyslu jeho umístění uprostřed sídliště ale zároveň ve smyslu jeho využití (nejen) obyvateli sídliště.

Pokud vycházíme z tvrzení, že prostor je sociálně produkován, vidíme na Severní Terasě triádu produkce a reprodukce prostoru. Prostorové praktiky jsou ve veřejném prostoru na Severní Terasě například vidět v parku, skrze který děti prochází ze školy domů do bytového objektu; nebo kudy obyvatel sídliště každý den běží tu samou trasu v rámci sportovního vyžití. Reprezentace prostoru Severní Terasy nalezneme například právě v knize jeho architekta, ve které můžeme nalézt různé plány sídliště. Prostorem reprezentací může být například komunita, kterou na Severní Terasě v rámci parku cítí aktéři. Každý z nich jí rozumí jinak, nahlíží ji jinou optikou u všech z nich se ale v nějaké podobě vyskytuje.

V předkládané bakalářské práci přináším ucelený pohled na ideologický aspekt konstrukce prostoru Severní Terasy a to, jak ho dnes zažívají jeho aktéři.

Literatura

Hubatová-Vacková L., Říha C., ed. Husákovo 3 + 1: bytová kultura 70. let. Praha: VŠUP, 2007. 366 s. ISBN 978-80-86863-21-4.

Krejčí, V. Ústí nad Labem - rozvoj města: 1950-2010. Ústí nad Labem: Statutární město Ústí nad Labem, 2013. Ústecká vlastivěda. ISBN 978-80-86646-39-8.

Lefebvre H. 1991. The Production of Space. Oxford, England: Blackwell. ISBN 978-0-631-18177-4.

Lehečka M. 2021. Panelstories: etnografie (re)produkce prostoru panelového sídliště Černý Most. Praha. Disertační práce. Fakulta humanitních studií UK. Vedoucí práce PhDr. Dana Bittnerová, CSc.

Musil, J. 2001. Vývoj a plánování měst ve střední Evropě v období komunistických režimů. Pohled historické sociologie. Sociologický časopis , Vol. 37, No. 3. Pp. 275–296.

Musil, J. 2002. Urbanizace českých zemí a socialismus in Zrod velkoměsta. Horská, P., Maur, E., Musil, J. (eds). Paseka. ISBN 80-7185-409-3.

Novotná H., Špaček O., Šťovíčková M., ed. Metody výzkumu ve společenských vědách. Praha: FHS UK, 2019. ISBN 978-80-7571-025-3.

Pozornost investiční výrobě. Průboj. 1971. Ústí nad Labem: Krajský výbor Komunistické strany Československa v Ústí nad Labem. č. 162. ISSN 1804-5782.

Severní Terasa, nová obytná čtvrť Ústí nad Labem. Architektura ČSR. 1982. Praha: Klub Architektů. č. 2. s.52-59. ISSN 0300-5305.

Skřivánková L., Švácha R., Novotná E., Jirkalová K., ed. Paneláci. 1, Padesát sídlišť v českých zemích: kritický katalog k cyklu výstav Příběh paneláku. Praha: Uměleckoprůmyslové museum, 2016. ISBN 978-80-7101-161-3.

Soutěž pro urbanisty. Průboj. 1962. Ústí nad Labem: Krajský výbor Komunistické strany Československa v Ústí nad Labem. č. 272. ISSN 1804-5782.

Stěhování na červeném vrchu. Průboj. 1967. Ústí nad Labem: Krajský výbor Komunistické strany Československa v Ústí nad Labem. č. 107. ISSN 1804-5782.

Ústí n. L. – město kutné. Průboj. 1967. Ústí nad Labem: Krajský výbor Komunistické strany Československa v Ústí nad Labem. č. 237. ISSN 1804-5782.

Přílohy:

Informovaný souhlas o poskytnutí rozhovoru pro účely bakalářské práce

Informovaný souhlas o poskytnutí rozhovoru pro účely bakalářské práce

Jako aktér výzkumu vyjadřuji souhlas s následujícím:

Provedl/a jsem rozhovor s Terezou Vacurovou v roli výzkumníka v rámci její bakalářské práce Severní Terasa: moderní idea a dnešní realita u Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy.

Byl/a jsem informován/a o tématu bakalářské práce a účelu rozhovoru.

Byl/a jsem seznámen/a s mou možností odmítnout rozhovor či jeho nahrávání.

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že nahrávka je prováděna pouze za účely zpracování bakalářské práce a nebude šířena.

Byl/a jsem informován/a o tom, že rozhovor s mou osobou bude zpracován jako jeden ze zdrojů informací k bakalářské práci.

Bylo mi vysvětleno, že mám během rozhovoru kdykoli právo na nezodpovězení jakékoliv otázky a také do chvíle podepsání souhlasu odmítnout účast na výzkumu.

Byl/a jsem informován/a o své anonymizaci ve výzkumu v rámci bakalářské práce

Podpisem níže stvrzuji moji účast ve výzkumu a vyjadřuji souhlas s výše stanovenými tvrzeními.

Podpis aktéra:

Podpis výzkumníka: